Nacionalni stereotipi u hrvatskoj javnosti-na primjeru odnosa lokalne zajednice prema turskiim radnicima u Križevcima 2021.-2022.

Škara, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:001451

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University North Digital Repository

Sveučilište Sjever

Diplomski rad br. 58_KOMD_2022

Nacionalni stereotipi u hrvatskoj javnosti - na primjeru odnosa lokalne zajednice prema turskim radnicima u Križevcima 2021. - 2022. godine

Klara Škara 2607/336

Koprivnica, rujan 2022.

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 58_KOMD_2022

Nacionalni stereotipi u hrvatskoj javnosti - na primjeru odnosa lokalne zajednice prema turskim radnicima u Križevcima 2021. - 2022. godine

Studentica:

Klara Škara, 2607/336

Mentorica:

Magdalena Najbar-Agičić, izv. prof. dr. sc.

Koprivnica, rujan 2022.

Sveučilište Sjever
Sveučilišni centar Varaždin
104. brigade 3, HR–42000 Varaždin

UNIVERSITY NORTH

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Komunikologija, mediji i novinarstvo

PRISTUPNIK Klara Škara | MATIČNI BROJ 0336024912

DATUM 5.9.2022. | KOLEGIJ Povijest u javnom prostoru

NASLOV RADA Nacionalni stereotipi u hrvatskoj javnosti - na primjeru odnosa lokalne zajednice prema turskim radnicima u Križevcima 2021-2022.

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU National stereotypes in the Croatian public - on the example of the attitude of the local community towards Turkish workers in Križevci 2021-2022

MENTOR Magdalena Najbar-Agičić | ZVANJE izv. prof. dr. sc.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc. dr. sc. Irena Radej Miličić
2. izv. prof. dr. sc. Gordana Tkalec
3. izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić (mentorica)
4. doc. dr. sc. Željko Krušelj
5.

Zadatak diplomskog rada

BROJ 58_KOMD_2022

OPIS

Početkom 2021. godine u Republiku Hrvatsku, točnije u Križevce, doselilo se oko tisuću turskih radnika vezano uz izgradnju pruge Križevci – državna granica. Najava njihova dolaska izazvala je velike emocije u lokalnoj javnosti. Cilj ovog rada je istražiti i analizirati kako je povijest i njeno prikazivanje u školama i medijima utjecala na stereotipne predodžbe o Turcima. Također, pokušava se pokazati kako pozitivno izvještavanje o boravku i radu turskih radnika utjecalo na promjenu predodžbe o njima. Metode istraživanja u ovom radu su interakcija nekoliko znanstvenih metoda, a korišteno je teorijsko i empirijsko istraživanje. U radu odgovorit će se na sljedeća pitanja pitanja:

- Postoji li stereotipna slika o Turcima u hrvatskoj javnosti?
- Utječe li povijest, odnosno njezine manifestacije u javnom prostoru, na stereotipne predodžbe koje postoje u javnosti?
- Jesu li rado gledane turske serije utjecale na predodžbu o Turcima u Hrvatskoj?
- Koje emocije kod stanovnika Križevaca i okolice izazivao dolazak turskih radnika? Zašto?
- Jesu li medijski prikazi turskih radnika utjecali na promjenu raspoloženja domaćeg stanovništva?

ZADATAK URUČEN 12.9.2022 | POTPIS MENTORA M. Najbar-Agičić

SVEUČILIŠTE SJEVER

UNIVERSITY NORTH

Predgovor

Zahvaljujem se mentorici dr. sc. Magdaleni Najbar-Agičić na ukazanoj prilici da pišem diplomski rad pod njenim mentorstvom i pruženoj stručnoj pomoći pri pisanju istog.

Zahvaljujem se također i svim profesorima i zaposlenicima Sveučilišta Sjever koji su mi kroz predavanja tokom svih pet godina studiranja pomogli da steknem nova znanja i vještine te motivaciju za nastavak školovanja.

Zahvaljujem i svojoj obitelji i prijateljima koji su mi od početka do kraja studiranja bili velika podrška i koji su vjerovali u mene i moj uspjeh.

Sažetak

Ideja ovoga završnog rada jest analizirati predodžbe o Turcima i odnos prema njima u današnje vrijeme.

Početkom 2021. godine u Republiku Hrvatsku, točnije u Križevce, doselilo se oko tisuću turskih radnika, mahom muškaraca, na privremeni boravak i rad, odnosno izgradnju pruge Križevci – državna granica i u križevačkoj poduzetničkoj zoni izgrađen je montažni kamp u kojem žive turski državljani i njihove obitelji. Osnovni cilj ovog rada je istražiti i analizirati kako je povijest i njeno prikazivanje u školama i medijima utjecala na stereotipne predodžbe o Turcima u javnosti i kako je lokalno stanovništvo prihvatilo, zbog uvriježenih predodžbi, nove sugrađane. Svrha rada je također provjeriti može li se kroz pozitivno izvještavanje i prikazivanje pozitivnih reakcija utjecati da se zaboravi ružna prošlost i okrene budućnosti u kojoj se mišljenja i predodžbe mijenjaju.

Metode istraživanja u ovom radu su interakcija nekoliko znanstvenih metoda – korišteno je teorijsko i empirijsko istraživanje. U teorijskom istraživanju korištena je povijesna metoda, a empirijski dio istraživanja proveden je analizom sadržaja, analizom komentara i pomoću instrumenta anketnog upitnika distribuiranom putem Interneta.

Doprinos rada je razumijevanje uvriježenih stereotipa i pokušaj promjene načina na koji danas gledamo državljane Republike Turske.

Ključne riječi: *stereotipi, predodžbe, Osmanlije, Osmansko carstvo, Turci*

Summary

The idea of this final paper is to analyse the perceptions about the Turks and their treatment nowadays.

At the beginning of 2021, approximately one thousand Turkish workers, mostly men, moved to the Republic of Croatia for temporary residence and work, i.e. the construction of the Križevci railroad – the state border and in the Križevci entrepreneurial Zone a prefabricated camp was built in which Turkish citizens and their families live. The main objective of this paper is to investigate and analyse how history and its presentation in schools and the media influenced stereotypical perceptions about Turks in the public and how the local population accepted, due to common perceptions, new co-citizens. The purpose of the paper is also to check whether, through positive reporting and presentation of positive reactions, it can be influenced to forget the ugly past and turn to the future in which opinions and perceptions change.

Research methods in this paper are interaction of several scientific methods – theoretical and empirical research is used. A historical method was used in the theoretical research, and the empirical part of the research was conducted by analysing content, analysing comments and using the questionnaire tool distributed over the Internet.

The contribution of the paper is to understand the usual stereotypes and to try to change the way we view citizens of the Republic of Turkey today.

Keywords: stereotypes, perceptions, Ottomans, Ottoman Empire, Turks

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Kako vidimo strane zemlje 5
2.1. Stereotipi i predrasude 5
2.2. Imagologija 6
2.3. Slika „drugog“ 7
2.3.1. Osmansko drugo u formiranju europskog identiteta 8
3. Osmansko carstvo 10
3.1. Hrvatska za vrijeme osmanlijskih osvajanja Europe 14
4. Predodžbe o Turcima Osmanlijama u hrvatskoj nastavi povijesti 18
5. Oživljena povijest 22
5.1. Picokijada – Legenda o Picokima 23
5.2. Sinjska alka 25
5.3. Marinska bitka 1657.g. 26
5.4. Bitka za Čanjevo 28
5.5. Uskočki boj za Klis 29
5.6. Dani vitezova vranskih 30
5.7. Uskočki dani – bitka s Turcima za Senj 32
6. Osmanlije u hrvatskoj kulturi 33
6.1. Čuvaj se senjske ruke 33
6.2. Smrt Smail-age Čengića 34
6.3. Juran i Sofija ili Turci kod Siska 35
6.4. Nikola Šubić Zrinjski 35
7. Predodžbe o Turcima i odnos prema njima danas 37
7.1. Analiza sadržaja 37
7.2. Analiza komentara čitatelja 38
7.2.1. Rezultati istraživanja 41
7.3. Anketni upitnik 41
7.3.1. Rezultati istraživanja i rasprava 42
8. Zaključak 54
Literatura ..... 57~~56~~
Popis tablica ..... 59~~60~~
Popis slika 60
Popis grafičkih prikaza 60

1. Uvod

Upućeni radnik je radnik na privremenom radu i boravku u inozemstvu. U razdoblju boravka u inozemstvu radnik ima iste osnovne radne uvjete i prava koja imaju i radnici u zemlji domaćinu. Upućivanje može trajati koliko je potrebno da se određeni posao obavi, a kad je posao gotov, radnik se vraća na svoje radno mjesto u zemlji iz koje je upućen.[1]

Početkom 2021. godine u Republiku Hrvatsku, točnije u Križevce, doselilo se oko tisuću turskih radnika, mahom muškaraca, na privremeni boravak i rad. Naime, turska tvrtka Cengiz İnşaat Sanayi ve Ticaret A. S. počela je izgradnju pruge Križevci – državna granica i u križevačkoj poduzetničkoj zoni izgrađen je montažni kamp u kojem žive turski državljani i njihove obitelji. Za radnike je u kampu osiguran smještaj, restoran, uredski prostori, skladišta i slično. Radovi na pruzi bi trebali trajati tri godine, što znači da će i radnici tri godine boraviti u Križevcima.

Netom nakon objave članaka (prije samog dolaska) o dolasku turskih radnika u gradić u srcu Prigorja, počeli su se nizati komentari, mahom loši i stereotipizirani, Najviše članaka o dolasku novih radnika objavljivali su lokalni mediji s obzirom da je lokalna zajednica uvijek najviše zainteresirana za novosti u svojoj okolici, pa su tako i komentatori bili osobe iz lokalne zajednice, preciznije iz okolica Križevaca. Zašto je to tako budući da golema većina stanovnika Križevaca i okolice nikad u životu nije srela ni jednog Turčina?

Stereotipi su uvriježene i teško promjenjive predodžbe o grupi ljudi, npr. narodu koje postoje u svijesti pripadnika druge grupe te njihova činjenična utemeljenost ili neutemeljenost ne smeta da funkcioniraju i žive dugo u svijesti ljudi, a mogu biti pozitivni i negativni (Agičić, 1998: 205).

Odgovor na postavljeno pitanje proizlazi iz definicije o stereotipima jer komentari su rezultat stereotipa: ti negativni stereotipi o Turcima proizlaze iz slike Turaka kakvu ljudi dobivaju u školi, a koja je posredovana kroz različite javne manifestacije, koje najčešće imaju karakter turističkih atrakcija, a i kroz narative u

[1] https://europa.eu/youreurope/citizens/index_hr.htm (pristupljeno 11.9.2022.)

književnim djelima pisanim većinom u 19. stoljeću koja su i danas dio obvezne lektire za osnovnu školu.

Da Križevčani, ukoliko ih nisu „sreli“ van Križevaca, nisu vjerojatno do prije početka gradnje pruge „sreli“ ni jednog Turčina dokazuje i odgovor PU koprivničko-križevačke na pitanje: „Koliko je turskih radnika unazad pet godina „došlo“ u Koprivničko-križevačku županiju na privremeni boravak i rad?“, a što vidimo u tablici broj 1. Rezultati prikazuju da su u Koprivničko-križevačku županiju Turci počeli dolaziti zapravo s prvim spominjanjem nove dionice pruge. Prije pet godina nije bilo ni jedna osobe iz Turska, prije četiri godine tek 14 osoba, dok su od 2019. godine počeli dolaziti i prijavljivati boravište u desetinama i stotinama.

Godina	2017.-2018.	2018.-2019.	2019.-2020.	2020.-2021.	2021.-2022.
Broj radnika	0	14	164	414	395

Tablica 1.1 Prikaz turskih radnika na privremenom radu unazad 5 godina u Koprivničko-križevačkoj županiji

Izvor: PU koprivničko-križevačka

Tijekom nekoliko stoljeća (15-18.) hrvatske su se zemlje nalazile na meti osmanskih osvajanja. Priče o ratovima te junacima koji su se borili protiv osmanskog napredovanja važan su dio hrvatskog nacionalnog narativa. Osnovni cilj ovog rada je istražiti i analizirati kako je povijest i njeno prikazivanje u školama i medijima utjecala na stereotipne predodžbe o Turcima u javnosti i kako je lokalno stanovništvo prihvatilo, zbog uvriježenih predodžbi, nove sugrađane. Svrha rada je također provjeriti može li se kroz pozitivno izvještavanje i prikazivanje pozitivnih reakcija utjecati da se zaboravi ružna prošlost i okrene budućnosti u kojoj se mišljenja i predodžbe mijenjaju.

Metode istraživanja u ovom radu su interakcija nekoliko znanstvenih metoda. Korišteno je teorijsko i empirijsko istraživanje. U teorijskom istraživanju korištena je povijesna metoda kojom su preuzeti podaci iz stručne literature, elektroničke baze s cjelovitim znanstvenim tekstovima te relevantni internetski izvori iz područja povijesti. Na taj se način nastoji rekonstruirati dominantni povijesni narativ prisutan u

hrvatskoj kolektivnoj svijesti, te njegove manifestacije u javnom prostoru. Empirijski dio istraživanja proveden je analizom sadržaja, analizom komentara i pomoću instrumenta anketnog upitnika distribuiranom putem Interneta.

Rad je podijeljen na 8 cjelina gdje je prva cjelina uvod, a u drugoj cjelini prezentirana je teorijska osnova imagoloških istraživanja. Opisani su pojmovi kojima zapravo možemo opisati "kako vidimo strane zemlje" – stereotipi i predrasude, imagologija i slika „drugog".

U trećoj cjelini daje se osvrt na povijest Osmanskog Carstva, njegovo nastajanje i širenje te položaj Hrvatske za vrijeme osmanlijskih osvajanja Europe.

Kroz četvrtu cjelinu analiziramo predodžbe o Osmanlijama (vrlo često poistovjećivanih s Turcima) u hrvatskoj nastavi povijesti kroz udžbenike od 1986. godine pa sve do današnjih izdanja.

Nadalje, u petom i šestom poglavlju opisani su primjeri „prisutnosti" povijesti hrvatsko-osmanlijskih odnosa u javnom prostoru. Prvenstveno, radi se o manifestacijama tzv. „oživljene povijesti" povezanima sa sukobima s Osmanlijama, koje se organiziraju u mnogim mjestima u Hrvatskoj. Te manifestacije imaju važnu ulogu u turističkoj ponudi. Pored toga promatra se prisutnost istih povijesnih motiva u hrvatskoj kulturi. Visoka kultura, iako nema masovne konzumente u Republici Hrvatskoj, zbog značenja opere „Nikola Šubić Zrinjski", spjevove „Čuvaj se senjske ruke", i „Smrt Smail-age Čengića" i predstavu „Juran i Sofija" nastale u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, ti su motivi vrlo jako ušli upravo u hrvatsku povijesnu svijest.

U sedmom, odnosno istraživačkom dijelu, prikazane su kvantitativne metode istraživanja, odnosno analiza sadržaja gdje se istražuje koliko članaka su objavili lokalni portali, njih pet, u razdoblju od godinu dana (2020.-2021.) vezane za ključne riječi „Cengiz", „turski radnici" i „Turci". Prikazana je i analiza komentara čitatelja gdje su obuhvaćeni komentari na članke navedene u analizi sadržaja, a istražuju se komentari vezani za stereotipe o Turcima. Treba imati na umu da je analiza sadržaja i komentara ispitivana tijekom 2020. i 2021. godine, prije nego su došli ili netom nakon što su Turci došli u Križevce. Na kraju je prikazana i metoda anketnog upitnika. Upitnikom se pokušava analizirati trenutno stanje prisutnosti nacionalnih stereotipa o Turcima u hrvatskoj javnosti, s naglaskom na Križevce i okolicu. A na samom kraju

donosi se zaključak istraživanja i cjelokupnog rada, popis literature upotrijebljene u ovom radu, popis slika te grafikona.

2. Kako vidimo strane zemlje

S obzirom na važnost nacionalnog narativa u kojem se ističe priča o ratovima i osvajanjima, mnogi Hrvati i danas razvijaju razne stereotipe, predrasude i „slike“ vezane za Tursku i državljane Turske, pogotovo za muškarce. Kako bismo razumjeli ovaj rad, u nastavku ćemo objasniti pojmove stereotipa i predrasuda, imagologije i pojam *drugosti*.

2.1. Stereotipi i predrasude

Stobbe (1996: 420) predrasude definira kao: „unaprijed prihvaćena mišljenja o bilo kojem predmetu koja se nerijetko pokazuju pogrešnima, a da pri tome ne moraju uvijek biti netočna te se čak mogu pokazati potpuno ispravnima“, dok „stereotipima naziva one predrasude kojima se nekoj skupini pripisuju pozitivne ili negativne značajke, koje su zajedničke svim njezinim članovima od kojih se očekuje i određeno zajedničko ponašanje“.

Stereotip je zapravo generalizacija o grupi ljudi kojom se iste osobine pripisuju gotovo svim članovima te grupe, neovisno o stvarnim razlikama između članova. Predrasuda je neprijateljski, odnosno negativan stav prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovom članstvu u toj grupi, a može biti pozitivna i negativna. Stereotipi obuhvaćaju spoznaju, odnosno mišljenje ili vjerovanja, a predrasuda obuhvaća emocionalnu sastavnicu. Stereotipe je najlakše prepoznati u vicevima, a oni su odraz kulturalnih vjerovanja.[2]

Stereotipi su uvriježene i teško promjenjive predodžbe o grupi ljudi, npr. narodu koje postoje u svijesti pripadnika druge grupe te da njihova činjenična utemeljenost ili neutemeljenost ne smeta da funkcioniraju i žive dugo u svijesti ljudi (Agičić, 1998: 205).

Pageaux (2009: 131) tvrdi da je stereotip jedna vrsta kratkog pregleda, sažetka, amblematski izraz neke kulture, ideološkog i kulturnog sustava. Stereotip uspostavlja odnos podudarnosti između nekog pojednostavljenog kulturnog izraza i nekog društva.

[2] https://www.zzjz-zz.hr/stereotipi-predrasude-diskriminacija/ (pristupljeno 10.7.2022.)

2.2. Imagologija

Dukić et al. (2009: 5-6) navodi da „imagologija (lat. imago – slika, predodžba, misao; grč. logos – govor, riječ, pojam, misao, razum) od kraja 1960-ih označava posebnu istraživačku granu komparativne književnosti koja se bavi proučavanjem književnih predodžbi o stranim zemljama i narodima (heteropredodžbe) te o vlastitoj zemlji i narodu (autopredodžbe)".

Predodžba se pak može definirati „kao doživljaj koji je po sadržaju sličan percepciji, ali nastaje uglavnom na temelju pamćenja, bez prisutnosti vanjske podražajne strukture na koju se njezin sadržaj odnosi". Kod većine, predodžba ima manje detalja od percepcije. Može nastati kao spontana ili namjerna kombinacija poznatih ili izmišljenih sadržaja (mašta), ali i kao rezultat zamišljenoga sadržaja ili aktivnosti, a mogu nastati u svim osjetnim područjima (vidne, slušne, njušne i sl.).[3]

Naziv imagologija prvi put spominje Oliver Brachfeld 1962. godine u tekstu Note sur l'magologie ethnique (u djelu Revue de Psychologie de Peuples). Imagologija, uglavnom, označava ponajprije istraživanje nacionalnih predodžbi u književnosti, no otvorila se i neknjiževnim tekstovima i drugim medijima, odnosno kulturi u cjelini. Guyard, kako je navedeno u radu Dukića et al. (2009: 7-8), primjećuje da je unazad dvadesetak godina došlo do procvata istraživanja predodžbi, tj. iskrivljenih slika/predrasuda/mitova o stranim narodima i zemljama, zbog čega se čak govori o novom smjeru istraživanja u komparativnoj književnosti. Istraživanje predodžbi o raznim stranim narodima u književnosti u domeni je socijalne psihologije, stoga ono sa znanosti o književnosti dijeli samo istu građu, ali ne i isti predmet. Imagolozi se za predodžbu o drugima koriste imenicom image (slika), dok je mirage (iskrivljena slika, varka) u širem smislu riječi prevodiva kao predrasuda (Dukić et al., 2009: 5-6).

Leerssen (2009: 170) tvrdi da je sklonost pripisivanju specifičnih karakteristika ili čak karaktera različitim društvima, rasama ili nacijama vrlo stara i široko rasprostranjena. Polazna vrijednost kontakata s različitim kulturama je etnocentrizam jer je svako odstupanje od uobičajenih domaćih uzoraka *drugost* u smislu neobičnosti,

[3] P*redodžba*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50073 (pristupljeno 9.9.2022.)

anomalije i posebnosti. Takva su etnocentrična zapažanja kulturne različitosti pokazivala sklonost raslojavanju u predodžbu prema kojoj svaka nacija, kao i osoba, ima svoja specifična svojstva i karakter – premda je taj termin sam po sebi povijesno složeniji nego što bi se isprva moglo pomisliti.

2.3. Slika „drugog“

Jean Francois Staszak (2008: 2) tvrdi da je pojam *drugost* rezultat diskurzivnog procesa kojim dominantna unutarnja skupina („mi“, Sebstvo) konstruira jednu ili više dominiranih vanjskih skupina („oni“, Drugi) stigmatiziranjem razlike, bilo stvarne ili zamišljene, predstavljene kao negacija identiteta i samim time je motiv potencijalne diskriminacije. Razlika pripada području činjenica, a drugost pripada području diskursa što znači da je biološki spol razlika, a rod je drugost. Drugost i identitet dvije su nerazdvojne strane iste medalje, a kako bi uopće postojali *drugi* ili *drugost*, najprije mora postojati *ja* i *nas*. Dominirajuća skupina smo „ja“ i „mi“, a druga skupina, nad kojom se vrši dominacija su „drugi“ ili „oni“. Skupina *mi*, odnosno *nas* je ona koja zapravo stvara stereotipe i stigmatizira *druge* odvajajući i uzdižući sebe i dajući sebi identitet. Za tvorevinu *drugosti* zaslužna je vladajuća skupina i pod pojmom *drugosti* smatramo sve ono što se razlikuje od nas, odnosno od vladajuće skupine i stvara se marginalizirana skupina ljudi koja je na neki način potlačena i različita od strane vladajuće skupine.

Drugost proizlazi iz filozofskog, psihološkog, kognitivnog i društvenog procesa kroz koji se grupa definira, stvara identitet i diferencira se od drugih grupa. Ideja *drugosti* ključna je za sociologiju i proučavanje društvenih identiteta. Ovaj koncept postoji zahvaljujući činjenici da smo društvena bića i potrebna nam je prisutnost i suradnja drugih ljudi da bismo preživjeli. Kada se grupa formira u tu svrhu, imamo društvo. Ljudi unutar ove jedinice definirani su kao "mi", a "ostali" su oni koji ne dijele isti identitet ili pripadaju ovoj grupi. Najprije moramo shvatiti što identitet znači unutar grupe da bismo razumjeli *drugost.*[4]

Manfred Beller objašnjava kako su sve slike o *drugome* podložne pozitivnim i negativnim vrijednosnim sudovima, odnosno međusobnom uspoređivanju i u

[4] https://observatory.tec.mx/edu-news/what-is-otherness (pristupljeno 10.7.2022.)

svakodnevnoj su komunikaciji vrlo često izložene stereotipnom shvaćanju. Beganović je istaknuo da je u modernoj Bosni i Hercegovini bosanska kultura u većini slučajeva određena nekom slikom o *drugome*, pritom misleći na osmanska osvajanja.[5]

2.3.1. Osmansko drugo u formiranju europskog identiteta

Kako bismo formirali bilo koji identitet, bilo države, kontinenta ili čak osobe, nužno je potrebno *„drugo"* prema kojem će se identitet odrediti, češće isticanjem razlika nego zajedničkih osobina. Osmansko Carstvo kao europsko *„drugo"* predstavlja veliki izazov i njegovu ulogu nikako ne treba precijeniti u formiranju europskog identiteta, ali svakako ga treba istaknuti zbog posebnih obilježja i baš je zbog tih posebnosti važna komponenta u formiranju europskog identiteta. Možemo reći da je Osmansko Carstvo u istoj mjeri i privlačno i opasno, a odnos prema njemu je obilježen isključivanjem i materijalnom, ali i simboličkom žudnjom. Nakon ratova i opasnosti od osmanskih osvajanja, europski kontakti s Turcima postajali su češći, prijateljski i manje opterećeni prošlošću i neprijateljstvom. Utjecaji koji su se iz Osmanskog Carstva širili u europsku svakodnevicu s vremenom su se prilagođavali i mijenjali, a veza s izvornikom se ili izgubila ili je ostala površna. Jedan od najboljih primjera je kava, neizbježan dio europske svakodnevice, a koji je u Europu ušao preko Osmanskog Carstva i do ratova Europljani nisu ni čuli za nju. Kava potječe iz dalekog Jemena, ali je vrlo brzo postala veoma popularna i raširena. Europski putnici u XVI. i XVII. stoljeću izvještavali su o turskom običaju pijenja kave, a polazna točka najvjerojatnije je bila Venecija u kojoj su se europski i osmanski trgovci sastajali i družili. Za običaj širenja ispijanja kave pridonosili su i istaknutiji događaji, npr. posjet Sulejman Age Parizu gdje su „moderni" europski vladari, po uzoru na Sulejmana, počeli piti kavu. (Fuček, 2008: str. 44)

Jedna legenda o formiranju identiteta po osmanskom *„drugom"* govori i o prvom kafiću na Zapadu. Naime, tijekom opsade Beča 1683. godine i porazom vojske velikog vezira Kara Mustafe, europski vojnik, Franc Georg Kolschitzky, iz sjedišta poražene osmanske vojske donio je nekoliko vreća kave i otvorio prvi kafić na Zapadu.

[5] Šutalo, G. (2009) *Kako vidimo druge*. https://www.matica.hr/vijenac/406/kako-vidimo-druge-3023/ (pristupljeno 10.7.2022.)

Uz kavu, pobjedu nad Osmanlijama prati i slatko pecivo u obliku polumjeseca, croissant, kao simbol pobijeđenog islama, a postao je i čest pratitelj jutarnje kave. Uz običaj ispijanja kave, tu su i prijenosi istočnjačkog, osmanskog stila u Europu, npr. vezene tkanine i tepisi. Vezenjem tkanina bavili su se i žene i muškarci u Osmanskom Carstvu, a vezene tkanine postale su popularne u Europi, pogotovo u habsburškom dijelu Ugarske i dvorovima. Kavu, vezene tkanine i tepihe treba promatrati u kontekstu šireg prihvaćanja istočnjačkog u europskoj modi, a odnosi se na europske ideje o običajima *„drugih“*. „Osmanski" stil javlja se u odjeći, arhitekturi i namještaju, a možemo reći da predstavlja egzotično i zanimljivo (Fuček, 2008: str. 45)

3. Osmansko Carstvo

Kako bismo shvatili odakle danas, u 21. stoljeću, dolaze negativni stereotipi prema turskom narodu, potrebno je ukratko opisati povijest Osmanskog Carstva, odnosno zajedničku povijest Hrvata. U nastavku ćemo kratko opisati nastanak Osmanskog Carstva i njegove najbitnije bitke i sultane.

Inalcik (2002: 5) u svojoj knjizi *Osmansko Carstvo* opisuje nastanak Osmanskog Carstva te navodi da su potkraj 14. stoljeća potomci Gazi Osmana, borca za vjeru i osnivača osmanske dinastije, uspostavili carstvo koje se prostiralo od Dunava do Eufrata. Naime, nakon što je Gazi 1302. godine pobijedio carsku vojsku, gazije iz svih dijelova Anatolije pohrlili su pod Osmanovu zastavu i preuzeli ime svog vođe postavši – Osmanlije. Osmanlije, u prvotnom značenju, je naziv za dinastiju osmanskih sultana prema imenu Osmana I., a u širem, uobičajenom značenju u historiografiji, sinonim za Turke od 14. do početka 20. stoljeća.[6] Osmansko Carstvo bilo je islamska država koja je na vrhuncu svoje moći tijekom 15. i 16. stoljeća zauzimala prostor na tri kontinenta i to veći dio jugoistočne Europe, Siriju, Irak, Egipat, Izrael, Sjevernu Afriku do Alžira i Arapski poluotok te je bila velika mediteranska i europska sila. Na čelu carstva nalazio se sultan (za kojeg se vjerovalo da je Muhamedov nasljednik), apsolutni vladar, šef države i šef vlade. Narod kojeg danas nazivamo Turcima, bio je samo jedan od mnogih naroda koji su činili Osmansko Carstvo.[7]

Car Orhan podijelio je Osmansku državu na sandžake, osnovao je plaćene pješačke odrede i konjaništvo te uspostavio položaj vezira. Tako ustrojenom vojskom, Carstvo se naglo nastavilo širiti prema jugoistoku Europe i ostacima Bizantskog carstva i do kraja 14. stoljeća protezalo se od rijeke Dunava do rijeke Eufrata. Zaslužni ratnici za plaću su dobivali osvojenu zemlju, a kako bi je smjeli koristiti, morali su sudjelovati u daljnjim vojnim pohodima (spahije) (Matuz, 1992: 29). Sredinom 14. stoljeća osmanska država je bila jedna od mnogih pograničnih kneževina, no događaji nakon 1352. godine su čvrsto uspostavili nadmoć Osmanlija. Krenuli su preko

[6] *Osmanlije*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45712 (pristupljeno 10.9.2022.)
[7] *Osmansko Carstvo.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45716 (pristupljeno 10.9.2022.)

Anatolije u osvajanje Europe. Prodor na Balkan podudarao se s razdobljem političke rascjepkanosti kada mnogi neovisni kraljevi, despoti i knezovi malih balkanskih država nisu oklijevali tražiti pomoć izvana za rješavanje unutarnjih nesporazuma. U vrijeme bezakonja na Balkanu, samo su Osmanlije vodili dosljednu politiku i samo su oni posjedovali vojnu snagu i jaku vlast za obavljanje takve politike (Inalcik, 2002: 9).

U svakoj balkanskoj državi postojale su dvije „struje“, jedna koja se bila spremna vezati uz Ugarsku i druge katoličke kršćane i drugu koja je bila spremna na suradnju s Osmanlijama. Najjači suparnik Osmanlijama bilo je Ugarsko kraljevstvo. Osmanska prednost su bili janjičari, a glavni nedostatak u to vrijeme mornarička snaga (Inalcik, 2002: 10-14).

Janjičari su osmanska elitna i stajaća pješačka vojska koju je u prvoj polovici 14. stoljeća osnovao sultan Orhan. Isprva su bili ratni zarobljenici obraćeni na islam, a poslije su se popunjavani i kršćanskom djecom obraćenom na islam.[8]

Za vrijeme vladavine sultana Murata I., Srbija, Bugarska i Bosna ujedinile su se protiv njega na Balkanu i porazile ga 1388. godine kod Plošnika u Bosni. No, već iduće godine, 1389., Murat I. je na Kosovu polju pobijedio srpsku i bosansku vojsku te učvrstio osmansku vladavinu na Balkanu. Za vrijeme sultana Bajazida, koji je na vlast došao nakon smrti Murata I., „uklonjeno“ je Bugarsko carstvo i Osmanska je država preuzela odgovornost za obranu Podunavlja od Ugarske. Za njegove vladavine, osmanska je vlast uspostavila jaku središnju upravu na način da nije dozvoljavala da se izrabljuje seljaštvo. U područjima pod izravnom sultanovom vlašću ukinuti su svi lokalni nameti koji nisu bili propisani u osmanskim zakonima (kanunima), a novi nameti ili prihodi i privilegije, mogli su se uvesti samo sultanovom naredbom. Npr., balkanski feudalac je seljaku nalagao dva dana tjedno da radi za njega, dok su osmanski propisi određivali da pripadnici seljaštva rade samo tri dana godišnje za feudalca. Osmanlije su prihvaćale i Pravoslavnu crkvu. Zbog navedenih čimbenika, osmanska vlast se lako i brzo širila po Balkanu, a seljaštvo je bilo na njihovoj strani i nisu se pridruživali feudalnim gospodarima u otporu protiv Osmanlija. (Inalcik, 2002: 15-19).

[8] *Janjičari*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28724 (pristupljeno 10.9.2022.)

Sultan Mehmed Osvajač sredinom 15 stoljeća osvojio je Carigrad (opsada je trajala 54 dana) i preimenovao ga u Istanbul, a crkvu Svete Mudrosti pretvorio u džamiju. Uspostavio je carstvo u Europi i Aziji s prijestolnicom u Istanbulu te ga se smatra kao istinskog utemeljitelja Osmanskog Carstva. Sam sebe je nazivao „vladarom dviju zemalja i dvaju mora“ (Rumelija i Anatolija te Sredozemno i Crno more). Naslijedio ga je sin Bajazid II. koji nije bio osvajač kao njegov otac, no njegova vladavina bila je razdoblje velikog gospodarskog rasta u stabilnim i sigurnim uvjetima (Inalcik, 2002: 34-38).

U 16. stoljeću Osmansko Carstvo postalo je svjetska sila pod vodstvom Sulejmana I. Pobjedom kod Mohača 1526. godine, Osmanlije su zauzeli Budim i ugrozili Habsburgovce (jedna od najstarijih dinastija u Europi, zemlje kojima je vladala nazvane su Habsburškom monarhijom[9]), a na čelo Ugarske (kraljevina Mađara, na najvišem vrhuncu u 15. i 16. stoljeću, a obuhvaćala je današnju Mađarsku i Slovačku te dijelove Hrvatske, Austrije i Srbije[10]) zasjeo je Ivan Zapolja. Ivan Zapolja je ubrzo protjeran i naslijedio ga je Ferdinand, no, Sulejman 1529. godine ponovno napada Budim i postavlja Zapolju za kralja. Zapolja je zauzvrat pristao plaćati godišnji danak i dopuštao je janjičarima dolazak u gradsku utvrdu (Inalcik, 2002: 42).

Sredinom 16. stoljeća, kada je Henrik II. došao na vlast u Francuskoj, shvatio je da je nužno održavati savezništvo s Osmanlijama u borbi protiv Habsburgovaca i 1536. godine potpisao sporazum. Osmanlije su smatrale da je savez s Francuskom temelj osmanske politike u Europi, a osmanska politika je imala cilj održavanja političke razjedinjenosti u Europi, slabljenje Habsburgovaca i sprečavanje križarskog rata. Protestanti su bili u povoljnijem položaju od katolika, a Ugarska je pod zaštitom Osmanlija postala uporište kalvinizma (varijanta protestantizma) u tolikoj mjeri da se govorilo o „kalvinoturcizmu“ (Inalcik, 2002: 44).

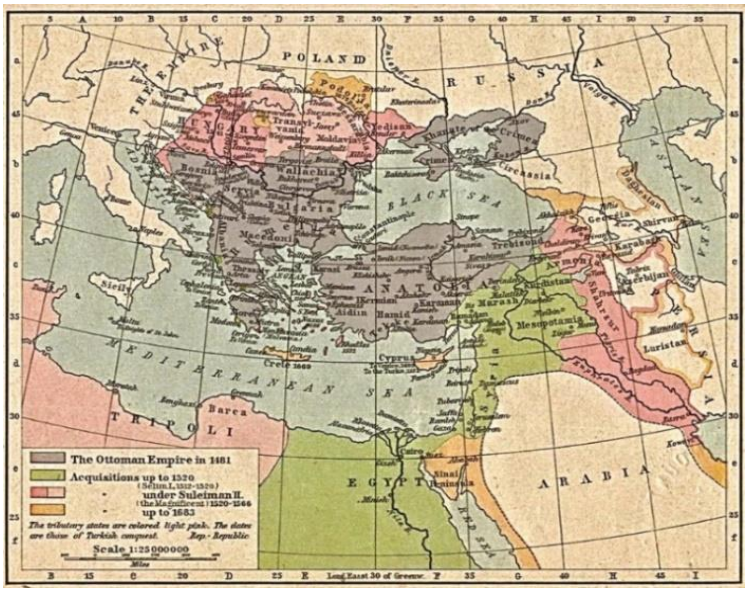
Nakon „velikih“ osvajanja, posljednji osmanski veliki uspjeh bio je osvajanje Cipra. Naime, nakon osmanskog poraza kod Lepanta, 7. studenog 1571. godine, osmanska flota izgubila je značajan dio mornarice. No, do 1573. godine, Osmanlije su

[9] *Habsburgovci.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23999 (pristupljeno 11.9.2022.)
[10] *Ugarska*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62982 (pristupljeno 11.9.2022.)

uspjeli sagraditi nove brodove i Mlečani (Mletačka republika – pomorska i trgovačka republika koja se razvila oko grada Venecije[11]) su odlučili sklopiti mir s Osmanlijama i odrekli se svih prava na Cipar (Inalcik, 2002: 49).

Dana 14. srpnja 1683. godine započela je velika osmanska opsada Beča (druga po redu, prva, bezuspješna dogodila se za vrijeme sultana Sulejmana) jedna od najdramatičnijih opsada u povijesti ratova između Osmanlija i Habsburške monarhije. Beč je opsjela osmanska vojska (stotinjak tisuća naoružanih vojnika) pod vodstvom velikog vezira Kare Mustafe, koji je tom gradu istoga dana formalno ponudio mogućnost mirne predaje. Opsada grada potrajala je gotovo dva mjeseca, a zatim je 11. rujna 1683. godine došlo do okršaja u kojem su Osmanlije poraženi. Tom prilikom je Habsburškoj Monarhiji pomogla vojska poljskog kralja Jana Sobjeskog. Veliki vezir Kara Mustafa platio je smrću svoj neuspjeh jer je već u prosincu iste godine zadavljen u Beogradu po sultanovoj naredbi[12]. Nakon poraza u Beču, osmanski posjedi u Europi su se počeli smanjivati.

Slika 1 prikazuje kartu Osmanskog Carstva u razdoblju od 1481. do 1683. godine, kada je Carstvo bilo najjače i najveće.

Slika 3.1. Osmansko Carstvo u razdoblju 1481. - 1683.g.

[11] *Venecija.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64239 (pristupljeno 11.9.2022.)

[12] https://povijest.hr/nadanasnjidan/pocetak-posljednje-osmanske-opsade-beca-1683/ (pristupljeno 11.9.2022.)

Izvor: https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/osmansko-carstvo/ (pristupljeno 4.7.2022.)

Kako bi se obranili od Osmanskog Carstva, Habsburška monarhija, Poljsko-litvanska unija, Mletačka republika i Rusija stvorile su kršćansku Svetu ligu 1684. godine. Sveta liga uspjela je potisnuti Osmanlije na istok, daleko od Beča.[13] Borbe su završile 1699. godine mirovnim ugovorom potpisanim u Srijemskim Karlovcima, „Karlovačkim mirom" kojim je Osmansko Carstvo izgubilo Ugarsku do Temišvara, Ukrajinu i Podolje, Erdelj, dio Dalmacije, Slavoniju i Hrvatsku do Une i južno od Velebita. Borba Osmanskog Carstva s Habsburškom monarhijom i Rusijom trajala tijekom 18. stoljeća gdje je Osmansko Carstvo trpjelo velike gubitke, a formalno je prestalo postojati 1922. godine, odnosno 20. travnja 1924. godine proglašen je Ustav čime je počela preobrazba u modernu Republiku Tursku.[14]

3.1. Hrvatska za vrijeme osmanlijskih osvajanja Europe

U vrijeme kada su se Osmanlije počeli približavati područjima naseljenima hrvatskim stanovništvom, to jest oko polovice 15. stoljeća, hrvatske su se zemlje nalazile pod vlašću Ugarsko-hrvatskih kraljeva te Mletačke republike. Osmansku prijetnju Hrvati su osjetili posredno i ranije zbog poraza kakav je 1396. kod Nikopolja doživio Ugarsko-hrvatski kralj Žigmund Luksemburški te poraza i pogibije Ugarsko-hrvatskog i poljskog kralja Vladislava kod Varne 1444. godine. Sredinom 15. stoljeća osmanska je prijetnja postala sve izravnijom. Godine 1463. pod Osmansku vlast pala je Bosna, te su se osmanske trupe našle doslovno na hrvatskim granicama (Mažuran, 1998:9).

Život na osmanskoj granici u to vrijeme nije bio neuobičajen u regiji. Srednjovjekovna Hrvatska postala je bojno polje dvaju svjetova i bila dio periferije katoličkog svijeta u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Ovo područje obuhvaćalo je granično područje Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Vjerska solidarnost, kao i tijekom

[13] https://povijest.hr/nadanasnjidan/sveta-liga-savez-krscanskih-zemalja-za-borbu-protiva-osmanlija-1684/ (pristupljeno 11.9.2022.)
[14] *Osmansko Carstvo.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45716 (pristupljeno 11.9.2022.)

križarskih ratova, ponovno dobiva na važnosti u cijeloj regiji. No, oživljena ideologija u novom obliku odigrala je presudnu ulogu u promišljanju društvenih elita u pograničnim područjima, uključujući i srednjovjekovnu Hrvatsku. Središnji pojam te ideologije izražen je pojmom „predziđe kršćanstva". Društvene elite gotovo svih zemalja u jugoistočnoj Europi, na osmanskim granicama, poistovjećivali su se ovim pojmom. Hrvatsko-ugarski kraljevi Žigmund Luksemburški i Matijaš Korvin, najistaknutiji vladari 15. stoljeća, pokušavali su se oduprijeti turskom pritisku koji je bio sve jači. Žigmund je bio usmjeren prema europskim zbivanjima i nije mogao spriječiti mletačko osvajanje istočno-jadranske obale. Obrambeni sustav počeo je poprimati svoj oblik ubrzo nakon osmanskog osvajanja srednjovjekovne Bosne 1463. godine, kada je ugarsko-hrvatski kralj Matijaš Korvin uspio u protunapadu osloboditi značajan dio osvojenog teritorija. Kralj je tada uspostavio dvije vojno-obrambene organizacije, pod nazivom Jajačka i Srebrnička banovina. Kasnije, 1469. godine, kralj je osnovao vojsku i upravnu jedinicu sa središtem u Senju (Grgin, 2002: 88)

Za razliku od Žigmunda, Matijaš Korvin bio je više usmjeren prema balkansko-panonskom prostoru i sklopio savez s bosanskim kraljevima kojeg je podržala i Sveta Stolica, ali je ipak znatan dio svoje vladavine bio okrenut prema srednjoj Europi i zamisli o carskoj kruni, a što je rezultiralo razarajućim posljedicama osmanskih napada na Hrvatsku. U 70-im godinama 15. stoljeća turska je vojska iz Bosne prodirala na hrvatski teritorij – prema Slavoniji i prema Hrvatskoj sjeverno i južno od Velebita, a što do polovice 16. stoljeća ostaje glavnim prostorima turskih ratova u Hrvatskoj (Raukar, 1990: 7-8).

Tijekom 1491. godine Hrvati ipak uspjeli pobijediti tursku vojsku koja se vraćala s pohoda u Kranjskoj. No, ubrzo, 1493. godine hrvatsko plemstvo je teško stradalo u bitci na Krbavskom polju, a što je značilo i najavu za početak „stogodišnjeg obrambenog rata". Za vrijeme sultana Sulejmana II. Hrvatska i Ugarska su doživjele najteže poraze u svojoj povijesti i redom gubile i gradove i ljude. Nakon poraza u bitci kod Mohača i smrti kralja Ugarske i Hrvatske, Ludovika II. Jagelovića, 1526. godine slijedio je preustroj hrvatsko-ugarskog kraljevstva (kralj postaje Habsburgovac), a Turci Osmanlije su imale otvoren put prema Beču (Pavličević, 1998).

Potkraj 16. stoljeća Hrvatska je zbog sve jačih pritisaka i naleta osmanske vojske, iscrpljena i osiromašena, svedena na „ostatke ostataka" *(reliquiae*

reliquiarum). Izgubila je dvije trećine svog teritorija i više od polovice svoga stanovništva - Osmanlije su odveli na stotine tisuća Hrvata i prodali ih kao roblje na Istoku. Glad i neimaština postale su životna stvarnost, a ratovanje protiv Osmanskog Carstva postalo je zanimanje većine stanovnika (Mažuran, 1998: 9).

Uz gubitak teritorija, jedna od najvećih posljedica ratova s Osmanskim Carstvom svakako je veliko raseljavanje hrvatskog stanovništva. U neprekinutom nizu migracijskih valova, s ugroženih su se područja hrvatske izbjeglice kretale prema tri područja: jug, zapad i sjever (Moačanin, 2001: 142-143). Vasić (1962: 236) tvrdi da su se Osmanlije koristili dvjema taktikama u ratu – jedna je pustošenje terena zbog čega se staro stanovništvo raseljava i doseljava novo, a druga se odnosi na pridobivanje starosjedilačkog stanovništva raznim obećanjima, privilegijama i uvjetima, a čija je posljedica pak islamizacija osvojenoga prostora.

Za vrijeme vladavine Matijaša Korvina smanjile su se i migracije, no povremeno je ipak bilo većih prodora, npr. 1474. godine kada su Turci poharali okolicu Križevaca, Turopolje i Zagorje. Tada su, po nekim navodima, ubili i odveli u roblje oko 14 000 ljudi (Adamček, 1980: 55).

Masovno iseljavanje iz hrvatskih zemalja u smjeru zapada trajalo je i kroz cijelo 16. stoljeće, a seobe su ostavile trajne posljedice za daljnju povijest hrvatskog naroda. Zbog velikog odlaska i smanjenja stanovništva, odnosno radne snage, većinom na feudalnom vlastelinstvu, hrvatsko plemstvo nije bilo u mogućnosti da se bolje uklopi u robno-novčane odnose i trgovinu. Zbog pada ekonomske moći hrvatski staleži gube svoj utjecaj na obranu vlastite države. Turska pustošenja i masovne seobe iz temelja su izmijenili i etničku sliku Hrvatske, pogotovo u razdoblju nakon sisačke bitke kada započinje sasvim novi proces – vlaška kolonizacija od Drave do sjeverne velebitske padine (Valentić, 1990: 59).

Suvremena europska, pa i hrvatska historiografija mnogo blagonaklonije gleda na Osmansko Carstvo nego stara historiografija. Uočavaju se i brojne pozitivne strane osmanske vladavine, što vidimo iz djela *Osmansko Carstvo* Halila Inalcika. Svakako se više ne gleda na razdoblje osmanske vladavine u Hrvatskoj isključivo kao na mračno razdoblje, kao što kaže Mažuran: „stogodišnji obrambeni rat“ ili „koljači, razbijači i napadači“. „Stara“ historiografija prenosi povijesni narativ opterećen stereotipima i crno-bijelim slikama, koji heroizira i istovremeno viktimizira vlastitu

naciju. Novija historiografija pak govori da je baš zbog utjecaja raznih procesa pokrenutih zbivanjima u vrijeme Osmanskog Carstva, Hrvatska danas takva kakva je. No, stari narativ ipak je ostao dominantan u popularnoj povijesti, pa i u određenoj mjeri u nastavi povijesti.

4. Predodžbe o Turcima Osmanlijama u hrvatskoj nastavi povijesti

Tijekom godina i proučavanja povijesnih spisa (hrvatskih i turskih), slika i predodžbe o samim Osmanlijama su se dosta promijenile. U nastavku ćemo navesti rezultate dviju analiza udžbenika osnovnih škola – prvu, Damira Agičića koji je analizirao udžbenike povijesti u vremenu nakon II. Svjetskog rata pa do Domovinskog rata, i drugu, Azre Abadžić Navaey koja je analizirala udžbenike u periodu od 1986. do 2006. godine te analizirati današnja dva udžbenika iz povijesti za šesti i sedmi razred.

Prve kolektivne predodžbe o Turcima u hrvatskoj sredini poklapaju se s periodom osmanskih osvajanja europskoga jugoistoka. Kroz povijest su u hrvatskoj kulturnoj javnosti stereotipe o Turcima najvećim dijelom oblikovali tekstovi hrvatske srednjovjekovne književnosti. U to vrijeme je slika o njima bila uvjetovana tadašnjim političkim prilikama, pa su i Turci u spomenutoj literaturi prikazivani uglavnom negativno, kroz prizmu ratnih sukoba, pa su i ostali zapamćeni prvenstveno po svojim osvajačkim podvizima. Predodžba o njima kao „opasnim rušiteljima civilizirane kršćanske Europe“, „nasilnim osvajačima“ i „ljutim neprijateljima“ sačuvala se putem usmene predaje, ali i bogate pisane kulturne baštine, u kolektivnoj svijesti većine južnoslavenskih naroda. Sve do današnjih dana situacija se nije bitno promijenila.[15]

U suvremenom medijskom prostoru turska tematika je minimalno zastupljena, gotovo da i ne postoji, a o Turskoj i turskom narodu bolje se može informirati jedino kroz povijest. Od posebnog su značaja pisani povijesni pregledi i povijesno-pedagoška literatura za osnovnu i srednju školu. No, iako je literatura značajna, nije popularna i pokazuje se vrlo slab interes za Turke kao narod. Jedino zanimanje za njih očituje se u kontekstu nacionalne povijesti, a što onda obuhvaća period najintenzivnijih hrvatsko-turskih ratova pa do osmanskog povlačenja s Balkana. Modernoj povijesti Republike Turske nije posvećeno gotovo ništa i činjenica je da su u domaćem

[15] Abadžić Navaey, A. (2009) *Predodžbe o Turcima u hrvatskoj nastavi povijesti.* https://www.htdr.hr/predodzbe-o-turcima-u-hrvatskoj-kulturi/#_ftn1 (pristupljeno 16.8.2022.)

imaginariju Turci, čak i kada više nije riječ o Osmanlijama, i dalje uglavnom prisutni u negativnom kontekstu prošlosti.[16]

Istraživači hrvatskih udžbenika upozoravaju na prisutnost pojednostavljenih slika, negativnih predodžbi i stereotipa u prikazima drugih naroda. To se odnosi i na prikaze Turaka. Primjerice, Damir Agičić (1998: 205-207) tvrdi da su stereotipi u udžbenicima česta pojava iz razloga što je neke pojave ili događaje lakše opisati kroz stereotipe (treba manje prostora, a i lakše je zapamtiti sam događaj), no kako bismo izbjegli razne, najčešće krive predodžbe o „slici drugoga“, važno je u školskim udžbenicima povijest i „sliku drugog“ prikazati što realnijom i istinitijom. Kako bi mogao prikazati kakvu sliku učenicima udžbenici povijesti prikazuju o Turcima, analizirao je udžbenike za šesti i osmi razred osnovne škole od kraja II. svjetskog rata pa do devedesetih godina prošlog stoljeća. Nakon II. svjetskog rata pa do osamostaljenja Republike Hrvatske, točnije za vrijeme Jugoslavije, povijest jugoistočne Europe prikazivala se u smanjenom obujmu, odnosno bila je važna samo povijest jugoslavenskih naroda. Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske 1991. godine, udžbenici se nisu imali vremena preurediti i napisati novi, već su postojeći samo bili prilagođavani.

No, bez obzira kada su udžbenici napisani, stereotipi su isti, pa se od davnina u hrvatskoj povijesti o Turcima govori kao o „koljačima, razbijačima, osvajačima“, dok su kršćani bili potlačeni i borili se za pravdu i svoju slobodu. Nerijetko se piše o Osmanlijama kao ratnicima koji su u svim svojim pohodima nametali islamizaciju pokorenog naroda, što nije točno, tvrdi Agičić (1998: 209), jer su primjeri nasilnog nametanja islama vrlo rijetki, kao što je i rijetkost da su osmanski seljaci bili u boljem položaju od europskih.

I Abadžić Navaey je 2009. godine provela istraživanje kako je turski narod prikazan u nekoliko udžbenika povijesti za školsko obrazovanje od 1986. do 2006. godine. Prema istraživanju, dolazak Turaka u jugoistočnu i srednju Europu u ranijim je povijesnim prikazima prikazivan vrlo jednostrano i negativno, a što smo vidjeli i u Agičićevu istraživanju. Ranije generacije gradile su svoju percepciju Turaka na temelju emotivnih tekstova o „ostacima ostataka“, „predziđu kršćanstva“ i „danku u krvi“. No, ni novija izdanja nisu se odmakla od navedenih stereotipa pa tako poglavlje

[16] Isto.

o Turcima nosi naziv „Doba turskih nevolja“ iz kojeg je vidljivo da se neće govoriti u prijateljskom tonu, a kroz cijela nastavna poglavlja nastavlja se i dramatična retorika poput „pljačkati, paliti, klati, nabijati na kolac“ popraćeno ilustracijama za koje se zapravo ne navodi ni autor ni vrijeme nastanka pa je upitno jesu li uopće vjerodostojne. Kao moguće objašnjenje zašto su i novija izdanja napisana u takvom tonu, Abadžić Navaey iznosi tezu kako kulturni stereotipi o drugima igraju važnu ulogu u procesu konstituiranja vlastitog nacionalnog identiteta. Tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj se javlja potreba za definiranjem vlastite nacionalne priče, a kako se svaka „drugost“ i „tuđe iskustvo“ (dakle, sve ono što „mi“ nismo) ubrajaju u elemente u stvaranju nacionalnog identiteta, tako je i hrvatski nacionalni narativ ispričan dobrim dijelom kroz negativnu sliku o Turcima. Abadžić Navaey tvrdi da bi se u prikazu povijesti trebalo ponajprije prikazati zajedničko naslijeđe koje je stečeno višestoljetnim borbama i suživotom, ali da je to nemoguće sve dok nacionalnu povijest ispisuje petsto godina stara književna naracija.[17]

Kao sastavni dio udžbenika iz povijesti za šesti razred osnovne škole, autora Brdal, Madunić Kaniški i Rajković iz 2020. godine, nalaze se dvije cjeline „Uspon Osmanskog Carstva“ i „Učinak širenja Osmanlija i njihov utjecaj na Hrvatsku i Europu“ na 20-ak stranica. Kroz cijelo poglavlje se o Osmanskom Carstvu, osmanlijskim ratnicima i pohodima ne govori u lošem svjetlu, a od svih ilustracija, samo je na jednoj prikazana bitka („Nikola Šubić Zrinski u jurišu na Osmanlije“). Jedina izjava u kojoj se osmanlije prikazuju kao „loše“ jest da su „otimali zdrave kršćanke dječake u dobi od 10 i 15 godina, odgajali ih u duhu islama, školovali ih za vojne ili upravne službe“. Ostatak cjeline govori o činjenicama, važnim bitkama, sultanima i hrvatskim kraljevima.

U udžbeniku iz povijesti za sedmi razred osnovne škole, autora Birin i ostali, iz 2022. godine, također se u poglavlju o Osmanskom Carstvu ne nalaze stereotipi nalik na one od prije 20-ak godina. Udžbenik je temeljen na činjenicama koje ne heroiziraju „domaće“ ratnike niti stereotipiziraju „njihove“.

Provedenim istraživanjem možemo zaključiti da predrasude o turskom narodu, a potom i stvorene predodžbe, traju desetljećima, ako ne i stoljećima. Možemo zaključiti da su u današnje vrijeme, noviju historiografiju i novije reforme školstva,

[17] Isto.

školski udžbenici izmijenjeni i u njima se više ne govori o Osmanlijama kao o „osvajačima, razbijačima i koljačima“, već kao o djelu bogate hrvatske i europske povijesti. S obzirom da ni u školskim udžbenicima više nema očitih stereotipa i predodžbi, možemo se nadati da budući naraštaji neće imati „lošu“ sliku i predodžbu o današnjem narodu Republike Turske, već da će na njih gledati kao na prijateljski narod sa bogatom zajedničkom poviješću, a time i ukloniti strah od drugog“.

5. Oživljena povijest

Za oživljenu povijest (*living history)*, iako sve popularniju, ne postoji usuglašena definicija. Jay Anderson sa Sveučilišta Western Kentucky naglašava da je oživljena povijest uplitanje „prošlosti u sadašnjost“, tj. opisuje oživljenu povijest kao „pokušaj ljudi da simuliraju život u drugom vremenu". Uglavnom je ovo „drugo vrijeme“ prošlost. Andersonov se koncept čini vrlo širokim, ali on kvalificira živuću povijest kao „očito teatralnu s upotrebom kostima (odjevnih predmeta iz razdoblja), rekvizita (artefakata), scenografije (povijesna mjesta), izvedbe igranja uloga (poistovjećivanje s povijesnim likovima) i označavanje vremena i prostora kao posebnih i nekako izvan našeg običnog svakodnevnog svijeta”. Oživljena povijest ima tri primarne funkcije, a to su: istraživanje, interpretacija i igra.[18]

Oživljena povijest može se interpretirati u prvom licu gdje interpretator prikazuje osobu iz prošlosti s tim da o prošlosti govori u sadašnjem vremenu i izbjegava istupiti iz uloge te u trećem licu u kojemu interpretator, odjeven u povijesni kostim, izvodi povijesne aktivnosti, ali se ne pretvara da živi u prošlosti i obraća se posjetiteljima sa suvremenog stajališta. U većini prikazivanja oživljene povijesti postoji mogućnost sudjelovanja gdje interpretacija dozvoljava posjetiteljima da se uključe u izvedbu čime postaju i izvođači i promatrači. Prvi počeci oživljene povijesti razvili su se u okviru muzeja na otvorenome „Skansen“, posvećenoga skandinavskom folkloru. Njegov osnivač Artur Hazelius je 1898. godine počeo dovoditi muzičare i obrtnike koji su pokazivali postupke i običaje iz svoje svakodnevice. (Šegavić Čulig, 2005: 6-7).

S obzirom da se u današnje vrijeme u Republici Hrvatskoj sve više pojavljuju projekti i manifestacije oživljene povijesti, začuđujuće je koliko ima malo stručne literature ili istraživanja o samom pojmu *oživljene povijesti.* U nastavku ćemo opisati nekoliko hrvatskih manifestacija koje uprizoruju oživljenu povijest „borbe“ s Turcima.

[18] https://www.livinghistoryacademy.com/definitions/ (pristupljeno 9.9.2022.)

5.1. Picokijada – Legenda o Picokima

Grad Đurđevac smješten je u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, u podravskoj nizini između obronaka Bilogore i rijeke Drave, a pripada Koprivničko-križevačkoj županiji. Prema popisu stanovništva 2021. godine, grad broji nešto više od 7.300 stanovnika. Đurđevac se prvi put spominje 1237. godine, a nastanak grada potaknut je povoljnim položajem za obranu. Tijekom 15. stoljeća, zbog osmanlijskog pljačkanja đurđevačkog prostora, oko kaštela bio je podignut obrambeni zid na kojem su sagrađene kule i ulazni most, a oko zida je bila močvara. Kula, odnosno utvrda Stari grad sačuvana je do danas i najpoznatiji je kulturno-povijesni spomenik u Podravini i jedna od najsačuvanijih utvrda gotičko-renesansnih obilježja u kontinentalnom dijelu Hrvatske. U njemu su danas smještene 4 galerije, od kojih je najznačajnija galerija Donacija Ivana Lackovića Croate u kojoj se nalazi preko tisuću slika iz različitih zemalja svijeta.[19]

Slika 5.1 Utvrda Stari grad Đurđevac

Izvor: https://visitdjurdjevac.hr/stari-grad/ (pristupljeno 7.9.2022.)

Svake godine krajem lipnja u Đurđevcu, točnije u utvrdi Stari grad, održava se trodnevna tradicionalna turistička manifestacija u spomen na legendu o obrani Đurđevčana od napada Turaka Osmanlija. Glavni dio manifestacije je "Legenda o Picokima", koja oživljava legendu o povijesnoj pobjedi nad Turcima, a legenda kaže

[19] https://djurdjevac.hr/o-durdevcu/povijest/ (pristupljeno 7.9.2022.)

da je polovicom 16. stoljeća Osmanska vojska željela osvojiti utvrdu Stari grad. Zahvaljujući jednoj starici i njenom prijedlogu kapetanu grada, branitelji su iz topa ispalili pjetlića (picoka) zbog čega su Osmanlije zaključili da u utvrdi ima previše hrane da čak i ratuju njome i da se neće ubrzo predati jer nisu gladni. To je Osmanlije potaknulo da prestanu s opsadom i krenu dalje, a žitelje grada nazvali su Picokima, imenom koje i danas Đurđevčani nose s ponosom. Najstariji pronađeni zapis o Legendi nalazi se u rukopisu iz 1898. godine pisanom prema „Osnovi o sabiranju i proučavanju narodne građe o narodnom životu“ Antuna Radića. Napisao ga je Tomo Jalžabetić, seljak i političar, pokretač seljačkog zadrugarstva i vođa Hrvatske pučke seljačke stranke u Đurđevcu i Podravini. Dana 16. lipnja 1968. godine u sklopu VI. Susreta mladih sjeverozapadne Hrvatske legenda je prvi put scenski izvedena podno zidina Starog grada, a idejni pokretač scenskog prikaza pod nazivom „Napad na Stari grad“ bio je Ante Peroković, đurđevački učitelj.

U programu sudjeluje preko 2500 članova mnogobrojnih udruga, organizacija, institucija i kreativaca iz cijele Hrvatske. Manifestacija nosi titulu Europske destinacije izvrsnosti u očuvanju nematerijalne kulturne baštine, status zaštićenog nematerijalnog kulturnog dobra RH iz 2007.g., titulu “Simply the Best“ kao najbolja hrvatska tematska manifestacija i “Suncokret ruralnog turizma.[20]

Slika 5.2 Prikaz borbe Picoka i Osmanlija

Izvor: https://visitdjurdjevac.hr/picokijada/ (pristupljeno 12.7.2022.)

[20] Isto.

5.2. Sinjska alka

Grad Sinj administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Središte je Sinjske, odnosno Cetinske krajine. Najveći je grad dalmatinskog zaleđa, a prema posljednjem popisu stanovništva provedenom 2021. godine Sinj s užom okolicom ima oko 23.500 stanovnika. Najstariji tragovi, odnosno ostaci kamenih sjekira, noževa, strelica i slično, u Sinjskoj krajini datiraju još iz doba neolitika. No, Sinj je u Hrvatskoj i šire prepoznatljiv po Sinjskoj alci, viteškoj igri koja se u Sinju održava od početka 18. stoljeća, u znak pobjede nad osmanlijama.[21]

„Sinju grade, zlatni buzdovane, od davnine junački megdane“ – pjevao je fra Andrija Kačić Miočić gradu Sinju u slavu veličanstvene pobjede nad Turcima 1715. godine. Sinjani su, kao vječni zavjet poštovanja i odanosti Blaženoj Djevici Mariji, utemeljili vitešku igru u čast Gospe Sinjske, svoje zaštitnice, koja je prema usmenim predajama otjerala osmanske ratnike koji su na sam blagdan Velike Gospe, 15. kolovoza, vidjeli ženu u bijelom kako hoda zidinama i prati ih. Alka se svake godine održava, najvjerojatnije od početka 18. stoljeća, odnosno od 1717. godine, uvijek prve nedjelje u mjesecu kolovozu. Naziv „alka“ potječe od detalja podloge stremena na sedlu zaplijenjenog konja (edeka) turskog serasker-paše Čelića.[22] Edek je zamjenski vojvodin konj i jedini konj u povorci kojeg nitko ne jaše, već ga dva momka vode za uzde, a njegova oprema je najraskošnija i najskupocjenija.[23]

Alka se igra tako da natjecatelji (alkari), isključivo muškarci, kopljem gađaju malenu željeznu metu u obliku obruča koja se sastoji od dva koncentrična kruga međusobno spojena s tri ravnomjerno raspoređena poprečna kraka. Alkari jašu na konjima u punom galopu i do tri metra dugim kopljem pokušavaju pogoditi alku koja stoji obješena na konopu iznad trkališta. Alkarsko natjecanje svake godine započinje povorkom koju predvodi harambaša i četa alkarskih momaka, a odmah iza njih idu buzdovandžije i štitonoša koji nosi trofejni turski štit. Alkar izričito mora biti rođeni Cetinjanin, imati „oko sokolovo i čvrstu desnicu“ te mora biti „pošten i častan čovjek“. Alka je nastala u vrijeme kad su u Europi postojale mnoge slične viteške igre koje se

[21] https://www.sinj.hr/grad-sinj/ (pristupljeno 7.9.2022.)
[22] https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/dogadjanja-kroz-godinu/sinjska-alka (pristupljeno 6.9.2022.)
[23] https://www.alka.hr/sinjska-alka/alkarski-konj-s49 (pristupljeno 6.9.2022.)

danas više ne održavaju i prepuštene su zaboravu, a Sinjska alka je od 2010. godine pod zaštitom UNESCO-a kao svjetska nematerijalna baština.[24] Uoči proslave tristote godišnjice Sinjske alke, 8. kolovoza 2015. godine, otvoren je i muzej Sinjske alke u kojem se nalaze stare alkarske odore i oprema.[25]

Slika 5.3 Prikaz sinjske Alke

Izvor: https://www.camping-simuni.hr/hr/blog/sinjska-alka-poznata-hrvatska-viteska-igra/ (pristupljeno 12.7.2022.)

5.3. Marinska bitka 1657.g.

Općina Marina najzapadnija je općina Splitsko – dalmatinske županije te graniči sa Šibensko – kninskom županijom. Turska vojska je tijekom 1657. godine krenula osvajati Marinu – u to vrijeme jedno od najbogatijih i najnaseljenijih mjesta u Dalmaciji. Mještani su je uspjeli braniti sedam dana, no ipak su „pali“ pred Turcima i poginuli gotovo svi stanovnici mjesta. Najveća zanimljivost bitke je da je u obrani Marine sudjelovalo tridesetak mladih žena, prerušenih u muškarce i obučenih u muške odore, a prilikom zarobljavanja, kad su Turci primijetili da se bore sa ženama, odlučili su ih osloboditi. Od 2019. godine u mjestu Marina odvija se manifestacija, odnosno prikaz marinske bitke s Osmanlijama u kojoj sudjeluje preko 100 glumaca odjevenih

[24] https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/dogadjanja-kroz-godinu/sinjska-alka (pristupljeno 6.9.2022.)
[25] https://www.alka.hr/muzej/muzej-info-s55 (pristupljeno 6.9.2022.)

u autentičnu odjeću. S obzirom da manifestacija prikazuje povijesni događaj, ima veliki značaj u kulturnom stvaralaštvu.[26]

Prikaz bitke počeo se prikazivati tek 2019. godine što je pravi primjer pojma „inventing tradition“, odnosno izmišljanja tradicije u svrhu promocije turizma. Hobsbawm i Ranger u svom djelu *The Invention of Tradition* (2012: 1) bave se načinima na koje su mnoge tradicije, koje se obično smatraju starim, izmišljene u nedavnoj prošlosti i uvode pojam „izmišljena tradicija“. „Izmišljena tradicija označava skup praksi, obično vođenih otvoreno ili prešutno prihvaćenim pravilima i ritualne ili simboličke prirode, koje nastoje usaditi određene vrijednosti i norme ponašanja ponavljanjem, što automatski implicira kontinuitet s prošlošću, najviše povijesnom.“

Slika 5.4 Prikaz povijesne bitke Marinaca i Osmanlija

Izvor: https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/obala/uprizorena-marinska-bitka-1657-1207387 (pristupljeno 12.7.2022.)

[26] https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/obala/uprizorena-marinska-bitka-1657-1207387 (pristupljeno 12.07.2022.)

5.4. Bitka za Čanjevo

Unazad 17 godina udruga Praškocijeve haramije organizira održavanje „bitke“ koja se bavi popularizacijom povijesti u utvrdi Čanjevo. Utvrda Čanjevo nalazi se na obroncima Kalničke gore, u blizini ceste Breznica – Križevci. Tijekom druge polovice 15. stoljeća vlasnici utvrde bili su obitelj Špirančić, a njihov član, ban Pavao Špirančić, 1463. godine bio je zarobljen od strane Turaka, a od početka 16. stoljeća vlasnici posjeda bili su članovi obitelji Praškoci. Kako su Turci osvajali hrvatski teritorij, tijekom 16. stoljeća formirala se obrambena linija od Đurđevca do Siska, koja uključuje i utvrdu Čanjevo. U spomen na slavnu ulogu u obrani hrvatskih krajeva od turskih osvajanja, svake se godine, početkom listopada organizira manifestacija „Bitka za Čanjevo“.[27]

Slika 5.5 Prikaz bitke za Čanjevo

Izvor: https://braniteljski.hr/odrzana-manifestacija-ozivljene-povijesti-bitka-za-canjevo/ (pristupljeno 12.7.2022.)

[27] https://braniteljski.hr/odrzana-manifestacija-ozivljene-povijesti-bitka-za-canjevo/ (pristupljeno 12.07.2022.)

5.5. Uskočki boj za Klis

Tvrđava Klis, smještena između Mosora i Kozjaka, podignuta je na lokaciji koja omogućuje trgovačku i vojnu kontrolu nad cijelim Kliškim poljem. Prvi tragovi naseljenosti oko tvrđave datiraju u mlađe kameno doba (6000 – 4500 pr. Kr.), no značaj za hrvatsku povijest Klis doživljava u 15. stoljeću kada se nalazio na tromeđi imperija – Osmanskog Carstva, Mletačke republike i Habsburške monarhije. U to vrijeme u Klisu su djelovali uskoci, vojne postrojbe koje su ime dobile zbog svojeg „uskakivanja“ u neprijateljski teritorij koji bi poharale i vratile se u bazu, a vođa im je bio Petar Kružić. Uskoci su uspjeli braniti Klis do 1537. godine, a nakon čega je bio pod osmanskom vlašću.[28]

Povijesno-scenski spektakl „Uskočki boj za Klis“ je međunarodna dvodnevna manifestacija u organizaciji Povijesne postrojbe „Kliški uskoci“, a održava se u zadnjem vikendu srpnja od 2011. godine. Cilj manifestacije je prikazati posjetiteljima dio hrvatske povijesti, odnosno povijesne bitke između kliških uskoka i osmanlijske vojske iz 1532. godine.[29]

Slika 5.6 Prikaz uskočke bitke za Klis

Izvor: http://www.kliskiuskoci.hr/uskocki_boj_za_klis.html (pristupljeno 13.7.2022.)

[28] https://www.tvrdavaklis.com/povijest-tvrdave/ (pristupljeno 7.9.2022.)
[29] http://www.kliskiuskoci.hr/uskocki_boj_za_klis_2019.html (pristupljeno 13.7.2022.)

5.6. Dani vitezova vranskih

Mjesto Vrana smješteno je u plodnom ravnokotarskom zaleđu Pakoštana i u blizini parka prirode Vransko jezero. Vrana od 11. stoljeća, kada je bila posjed ivanovaca i templara koji su crkvu sv. Katarine pretvorili u dvorac, pa do 16. stoljeća kada su je osvojili osmanlije ima bogatu i burnu prošlost.[30]

Povijesna manifestacija koja se održava sredinom kolovoza u Vrani i Pakoštanima i u kojoj se oživljavaju povijesni sadržaji popust viteških turnira, a kulinarska ponuda temelji se na srednjovjekovnim recepturama. Uz posljednju tursku utvrdu u zapadnoj civilizaciji i jednim od najspektakularnijih tragova osmanske vladavine u Hrvatskoj, uz han Jusufpaše Maškovića, prikazuje se bitka Osmanlija s vranskim vitezovima, a između ostalih i s Petrom Berislavićem.[31] Izgradnja Mašković Hana započela je 1644. godine po naređenju i financijskim sredstvima Jusufa Maškovića, visokog dostojanstvenika na sultanovom dvoru i vrhovnog admirala turske flote, a porijeklom iz Vrane. Han je bio zamišljen kao ljetnikovac, odnosno rezidencija samog Maškovića kada se iz Carigrada vrati u svoj rodni kraj. Zamišljen je kao raskošna i moderna građevina koja bi imala svu potrebnu udobnost, uključujući i tursko kupatilo – hamam. U izgradnju su uložena značajna financijska sredstva, a na njemu je radilo 500 radnika dnevno. Zbog plemenitosti koju je Mašković ukazao prema zarobljenim mletačkim vojnicima i građanima nakon što je osvojio Kretu, uzdiže ga se među najuzornije ratnike svih vremena, što je izazvalo bijes sultana koji ga je dao smaknuti. Zbog njegove smrti, han je dovršen u skromnijem obliku od planiranog, a poseban je i jer je on ujedno i najzapadniji spomenik turske arhitekture u Europi.[32]

Tijekom dana vitezova vranskih prikazuje se i srednjovjekovna bitka na moru.[33]

[30] https://www.pakostane.eu/hr/okolica-pakostane/vrana (pristupljeno 7.9.2022.)
[31] https://www.vitezovivranski.hr/hr/dani-vitezova-vranskih (pristupljeno 13.7.2022.)
[32] https://www.maskovicahan.hr/hr/o-nama/povijest (pristupljeno 7.9.2022.)
[33] https://www.vitezovivranski.hr/hr/dani-vitezova-vranskih (pristupljeno 13.7.2022.)

Slika 5.7 Han Jusufpaše Maškovića

Izvor: https://www.maskovicahan.hr/hr/zasto-posjetiti-maskovica-han-u-dalmaciji (pristupljeno 7.9.2022.)

Slika 5.8 Prikaz pomorske bitke vranskih vitezova s Turcima

Izvor:https://www.vitezovivranski.hr/hr/medija/galerije/2/vitezovi%20vranski#gallery-12 (pristupljeno 13.7.2022.)

5.7. Uskočki dani – bitka s Turcima za Senj

Grad Senj jedan je od najstarijih gradova na sjevernom Jadranu izuzetno bogate i burne povijesti. Simbol grada je tvrđava Nehaj, sagrađena 1558. godine pod nadzorom generala Ivana Lenkovića, iz koje su senjski uskoci branili grad od stranih napadača – Turaka i Mlečana. Danas je u tvrđavi postavljena zbirka „Senjski uskoci" i „Senjska primorska kapetanija". Senj je bio i središte glagoljaške pismenosti za jugoistočnu Europu te je 1494. godine dobio svoju prvu tiskaru koja iste godine izdaje svoje prvo djelo „Misal po zakonu rimskog dvora". Tijekom 1469. godine Senj je postao središtem Senjske kapetanije koja je osnovana zbog osmanlijske opasnosti. Osmanlijski ratni pohodi su početkom 16. stoljeća postali sve češći i kad je okolica Senja opustošena, sam grad je postao utočište brojnim izbjeglicama s okupiranih područja. Od tih izbjeglica se formiraju vojne postrojbe, senjski uskoci, koji su do početka 17. stoljeća uspješno branili Senj.[34]

Od 2007. godine, u srpnju, grad Senj organizira manifestaciju posvećenu vremenu kada je izgrađena tvrđava Nehaj u kojoj su živjeli i borili se senjski uskoci. Manifestacija u trajanju od dva dana rekonstruira događaje iz tadašnjeg vremena, odjeću, običaje i hranu, a uprizoruju se dnevne i noćne opsade grada, dvoboji vitezova, viteški turniri te pomorska bitka u senjskoj luci.[35]

[34] https://np-sjeverni-velebit.hr/www/hr/posjeti/okolica/senj (pristupljeno 7.9.2022.)
[35] https://www.novilist.hr/regija/uskocki-dani-najatraktivnija-bitka-za-senj-s-turcima/ (pristupljeno 7.9.2022.)

6. Osmanlije u hrvatskoj kulturi

Književnost hrvatskog narodnog preporoda ili književnost ilirskog pokreta, odgovara razdoblju romantizma, a nastala je krajem 18. i tijekom 19. stoljeća. Riječ je o razdoblju hrvatskog kulturnog i povijesnog buđenja u kojem su nastala značajna epska i dramska djela s tematskim interesom za prošlost, ljudske osjećaje i narodnu književnost.[36]

Činjenica je da je vladavina Osmanlija kroz stoljeća ostavila traga kako na europskim zemljama, tako i na Hrvatskoj. Mnogi književnici hrvatskog narodnog preporoda pisali su romane, epove, opere i sl. s tematikom osmanskih osvajanja, domoljubnih dužnosti, ljubavi i borbe u kojoj pobjeđuje „dobro“, odnosno osmanlije se prikazuju kao veliki neprijatelji, dok je domaće stanovništvo pretvoreno u „junake“. U nastavku ćemo navesti nekoliko značajnih djela iz razdoblja romantizma, a koja su do danas ostala kao dio „opće kulture“.

6.1. Čuvaj se senjske ruke

Puno prije ideje o održavanju manifestacije „Uskočki dani“ nastao je povijesni roman *Čuvaj se senjske ruke* Augusta Šenoe. August Šenoa bio je hrvatski pisac, prevoditelj i kritičar, a živio je i djelovao u 19. stoljeću. Najveći uspjeh doživio je povijesnim romanima koji su čitateljima postali omiljeno štivo, a postavio je i temelje književnosti 20. stoljeća. U povijesnim romanima je istraživao povijesne izvore i rabio autentične dokumente kao bi pokazao da raspored političkih snaga i društvene okolnosti utječu na živote „malih ljudi“.[37]

Čuvaj se senjske ruke je kratak povijesni roman podijeljen na 17 odlomaka u kojima se govori o osobama i događajima s početka 17. stoljeća u gradu Senju, odnosno o tvrđavi Nehaj. Tema romana je život i borba Uskoka protiv Mletaka u prvoj polovici 17. stoljeća i obrana grada Senja i njegove okolice od napada Mletaka i Turaka. Svi likovi koje Šenoa spominje u romanu su povijesne i stvarne osobe o kojima je autor saznao listajući povijesne spise, a dolaze iz senjskog vlastelinskog

[36] https://lektire.skole.hr/autor/pjesnici-narodnog-preporoda-i-romantizma/ (pristupljeno 9.9.2022.)
[37] *Šenoa, August.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., URL: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59443 (pristupljeno 8.9.2022.)

sloja, uskoci plemići ili pučani, austrijski vojni predstavnici, predstavnici habsburške ili mletačke vlasti te osobe iz crkvenih krugova. Međutim, ni jedan lik u ovom romanu nema glavnu ulogu, već se isprepliće mnoštvo likova koji na neki način koče ili razvijaju fabularni tijek.[38]

Djelo je važno za hrvatsku književnost jer se kroz roman doznaje puno o povijesti Senja kroz 17. stoljeće, a lakše je dohvatljivo i zanimljivije štivo od samih povijesnih izvora i dokumenata te je uvršteno u obveznu lektiru za sedmi razred osnovne škole.

6.2. Smrt Smail-age Čengića

Smrt Smail-age Čengića najistaknutije je djelo hrvatskog romantizma, prvo klasično djelo u hrvatskoj književnosti i jedno od najprevođenijih ikada.[39] Djelo je epski je spjev koji se sastoji od 1.134 stiha podijeljenih u pet nejednako raspoređenih pjevanja („Agovanje“, „Noćnik“, „Četa“, „Harač“ – najduže pjevanje i „Kob“ – najkraće pjevanje), a napisao ga je Ivan Mažuranić, jedna od najvažnijih osoba za Hrvatsku u 19. stoljeću. Bio je pjesnik, političar, reformator i prvi ban pučanin. Njegova poezija temelji se na domoljubnim sadržajima.[40]

Spjev „Smrt Smail-age Čengića“ prvi put je tiskan u almanahu „Iskra“ 1846. godine.[41] Almanah je prigodna ili periodična publikacija s prilozima različita sadržaja.[42] Mažuranić se poslužio povijesnim činjenicama i pomoću njih izgradio priču o turskom osvajaču Smail-agi Čengiću, tiraninu koji ugnjetava crnogorski narod. Sam spjev je ispričan veoma slikovito, a glorificira „borbu i junaštvo“ protiv moćnog cara i pobjedu od „srčanijih“ pobunjenika. Mažuranić zapravo kroz cijeli spjev zagovara borbu i pobjedu ljudskih ideala, posebice onih koji su bili važni u vremenu u kojem je živio (sloboda i osveta potlačenih). Pripovjedač u spjevu nije klasičan iz razloga što nije objektivan zbog svoje emocionalne angažiranosti.[43]

[38] https://www.lektire.hr/cuvaj-se-senjske-ruke/ (pristupljeno 8.9.2022.)
[39] https://www.biografija.org/knjizevnost/ivan-mazuranic/ (pristupljeno 9.9.2022.)
[40] https://lektire.skole.hr/autor/ivan-mazuranic/ (pristupljeno 9.9.2022.)
[41] https://www.lektire.hr/smrt-smail-age-cengica/ (pristupljeno 9.9.2022.)
[42] *Mažuranić, Ivan.* Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=1886 (pristupljeno 9. 9. 2022.)
[43] https://www.lektire.hr/smrt-smail-age-cengica/ (pristupljeno 9.9.2022.)

Čuveni spjev se obrađuje kao zasebna nastavna jedinica kroz osnovnu i srednju školu, a u velikoj mjeri je prisutan i u udžbenicima i čitankama hrvatskog jezičnog područja za osnovne i srednje škole.[44]

6.3. *Juran i Sofija ili Turci kod Siska*

Juran i Sofija ili Turci kod Siska prvo je dramsko djelo, odnosno junačka igra, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, jednog od vodećih osoba hrvatskog narodnog preporoda. Prvi je u Hrvatskom saboru održao govor na hrvatskom jeziku zahtijevajući da se uvede kao službeni jezik u škole.[45]

Kukuljević je djelo napisao na njemačkom jeziku, a potom preveo na hrvatski jezik. Premijernu izvedbu drame izveli su sisački amateri u Sisku 2. listopada 1839. godine (datum se bilježi kao početak hrvatskog glumišta), a godinu dana kasnije, 1840., u Zagrebu i Karlovcu izveo ju je profesionalni ansambl „Domorodno teatralno društvo“. Bila je to prva novija hrvatska drama, a povijesna pozadina je hrvatska pobjeda nad Turcima u bitci kod Siska 1593. godine. Drama se i današnje vrijeme, gotovo 200. godina kasnije, često prikazuje na hrvatskim kazališnim daskama u raznim kazalištima.[46]

6.4. *Nikola Šubić Zrinjski*

Najpopularnije hrvatsko glazbeno-scensko djelo i najizvođenija nacionalna opera, *Nikola Šubić Zrinjski*, skladatelja i osnivača zagrebačkog opernog kazališta Ivana pl. Zajca, prvi put izvedena je 4. studenog 1876. godine u tadašnjem Narodnom kazalištu na zagrebačkom Gornjem gradu, dirigent je bio sam Ivan pl. Zajc, a praizvedba je bila važan kulturološki događaj. Radnja opere događa se u rujnu 1566. godine u vrijeme opsade utvrde Siget od strane osmanskih snaga i prati Nikolu Šubića Zrinskog, njegovu obitelj i njegove časnike. Prikazujući posljednje sigetske dane

[44] Bede, A. (2011) *Problemsko-stvaralački pristup djelu Smrt Smail-age Čengića Ivana Mažuranića*. U: Milorad Nikčević (ur.)Ivan Mažuranić (1814-1819) i Crna Gora. https://www.bib.irb.hr/646916 (pristupljeno 9.9.2022.)

[45] https://www.nsk.hr/ko-svoj-moze-biti-tudj-nek-ne-bude-u-spomen-na-ivana-kukuljevica-sakcinskoga/ (pristupljeno 9.9.2022.)

[46] Kukuljević Sakcinski, I. (1839) *Juran i Sofia ili Turci kod Siska*. https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=i&id=18597 (pristupljeno 9.9.2022.)

„hrvatskog junaka“ Nikole Šubića Zrinskog i njegovu pogibiju, djelo je već na praizvedbi doživjelo nezapamćen uspjeh, zadržavši do danas počasno mjesto na hrvatskoj opernoj sceni. Libreto za operu napisao je Hugo Badalić, a nastala je na temelju Zajčevog operetnog zbora „U boj!“ i na tekst Franje Markovića. Prve kritike stručnjaka su bile negativne, no publika je bila oduševljena. Do danas je izvedena više od 1.300 puta u Hrvatskoj i diljem svijeta, a i dalje se izvodi.[47]

Slika 6.1 Opera Nikola Šubić Zrinjski
Izvor: https://frendica.online/2022/02/25/opera-ivana-pl-zajca-nikola-subic-zrinski-poslusajte-najdojmljivije-stavke/ (pristupljeno 9.9.2022.)

[47] https://www.hnk.hr/hr/opera/predstave/nikola-%C5%A1ubi%C4%87-zrinjski/ (pristupljeno 9.9.2022.)

7. Predodžbe o Turcima i odnos prema njima danas

Uz literaturu i sekundarne podatke, u ovom radu obuhvaćena su i istraživanja pomoću kojeg su prikupljeni primarni podaci, odnosno analiza sadržaja gdje se istražuje koliko članaka su objavili lokalni portali, njih pet, u razdoblju od godine dana (2020.-2021.) vezane za ključne riječi „Cengiz“, „turski radnici“ i „Turci“. Prikazana je i analiza komentara čitatelja gdje su obuhvaćeni komentari na članke navedene u analizi sadržaja, a istražuju se komentari vezani za stereotipe o Turcima. Na kraju je prikazana i metoda anketnog upitnika. Upitnikom se pokušava analizirati trenutno stanje prisutnosti nacionalnih stereotipa o Turcima u hrvatskoj javnosti, s naglaskom na Križevce i okolicu.

7.1. Analiza sadržaja

Analizom sadržaja istraženo je pet regionalnih portala, a to su: *Prigorski.hr, Križevci.info, Drava.info, Podravski list* i *ePodravina*, a obuhvaćeno je razdoblje od godine dana, točnije od travnja 2020. godine kada je potvrđeno da tvrtka Cengiz İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş kreće u izgradnju dionice pruge Križevci – mađarska granica do travnja 2021. godine, kada su Turci netom pristigli u Križevce. Za istraživanje odabrane su ključne riječi: „Cengiz“, „turski radnici“ i „Turci“, a u slijedećoj tablici prikazani su rezultati pretrage.

Za napomenuti je da su pretražene Internet stranice i društvena mreža *Facebook* stranice navedenih portala te je broj objavljenih članaka na portalima i na društvenoj mreži bio isti, odnosno na *Facebooku* su objavljeni identični članci s poveznicom na portal.

	Prigorski.hr	Križevci.info	Drava.info	Podravski list	ePodravina
Cengiz	2	6	1	5	4
Turski radnici	3	1	0	1	2
Turci	1	4	0	3	3

Tablica 7.1 Broj članaka povezanih s ključnim riječima

IZVOR: Vlastita obrada autora

Iz tablice možemo vidjeli da regionalni portali nisu previše pisali o tvrtki Cengiz İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş, kao ni općenito o Turcima i turskim radnicima. Najviše je pisao portal *Križevci.Info*, potom *Podravski list*, *ePodravina* i *Prigorski.hr*, dok *Drava.info* ima samo jedan jedini članak na tu temu.

7.2. Analiza komentara čitatelja

Seljenjem novinarstva na Internet, omogućilo se publici da bude aktivan sudionik u kreiranju sadržaja. Publika može u svakom trenu izraziti svoje mišljenje i stav te na taj način daje povratnu informaciju o vrijednosti sadržaja, a mediji se prilagođavaju željama publike kako bi povećali posjećenost svog portala. Analizom komentara obuhvaćeni su komentari na članke navedene u prethodnoj tablici analize sadržaja, a istražuju se komentari vezani za stereotipe o Turcima. Uz komentare, na društvenoj mreži *Facebook postoji* i „gumb" za dijeljenje, „gumb" za *lajkanje* te „gumb" za *smajliće* (*super, podrška, haha, opa, tužno, grr*). Članci objavljeni na Internet portalima ne sadrže ni jedan komentar iako su komentari omogućeni, dok je na društvenoj mreži *Facebook* „druga priča". S obzirom na GDPR (Opća uredba o zaštiti podataka)[48], u komentarima čitatelja nećemo spominjati osobna imena i prezimena, već samo spol komentatora.

Članak pod naslovom: „Križevački gradski vijećnici većinom glasova odobrili turskoj tvrtki Cengiz zakup građevinskog zemljišta u Gornjem Čretu" na portalu *Prigorski.hr* broji dva „tužna smajlića", osam *lajkova* i 14 komentara od kojih je 12 u negativnom kontekstu, a dva su neutralna. Primjeri komentara: „Ajmo vi veliki političari Križevački.. jeste li razmislili o gradnji đamije....nabijem vam ga", „Jebivetri svi po redu", „Svaka čast, nema se kaj reč! Ostat ću suzdržan sa komentarom koji mislim jel bi na policiji bil!". Svi komentatori su muškog spola.

Članak pod naslovom: „Gradonačelnik Rajn potpisao s turskom tvrtkom Cengiz Insaat Sanayi ve Ticaret A.S. ugovor o zakupu zemljišta u gospodarskoj zoni Gornji Čret" na portalu *Prigorski.hr* broji sedam *lajkova* i sedam komentara. Od sedam

[48] https://gov.hr/hr/sto-je-opca-uredba-o-zastiti-podataka-eng-general-data-protection-regulation-gdpr/1868 (pristupljeno 11.9.2022.)

komentatora, šest je muškaraca, a od sedam komentara, pet ih je u negativnom kontekstu, dok dva nemaju veze sa člankom. Primjeri komentara: „Koliko u tih 5 godina u Križevcima bude rođeno malih Turčina.....kriminala i silovanja.....“, „Pa oni nisu ni svjesni šta ih sad čeka 😊😊😊😊“, „S tim potezom,zabio si nož u leđa za sljedeće izbore😀😀😀😀,pad sa trona gradonačelnika 100 posto,zagarantiran👆👈📢🗣“.

Članak pod naslovom: „TURCI ĆE TRI GODINE BITI KRIŽEVČANI Pogledajte gdje rade, žive, gdje se hrane i kako im ide hrvatski“ na portalu *Prigorski.hr* broji 204 *lajka,* 12 *dijeljenja* i 123 komentara. Većina komentatora su muškarci i komentiraju članak u negativnom kontekstu, odnosno nalaze se stereotipi u komentarima, kao npr.: „Sve to treba poslati od kud s i došli!!! Turci u Križevcima!!?? Čitam i ne vjerujem“, „Osmanska Uzvišena Država u Prigorju, jebiga kad su rvacki izvođači bili preskupi, samo neka dečki rade! Najpopularnija imena u Križevcima za godinu dana...Özgür, Demir, Muhammad, Aylin, Ahmet...šala mala😀bez zamjerke“, „A Sultan ni došel ovaj put ha“, „Sad će krenuti izgradnja pruge jedno 10 godina i kad se počnu ženiti sa pucama oko Kalnika ,mogao bi župan ili gradonačelnik biti Suleiman“, „Imat ćemo još jednu Picokijadu 😁“, „Boze da niste toliko ljeni mogli ste vi radit pruge i sve ostalo a ne blatit sad Turce a ovo mi je naj smjesnije kad zena komentira da bude mali Turcina nemojte bit radoznale pa ih nebude“.

Članak pod nazivom: „Turski radnici stigli u golemo naselje pored Križevaca, Cemil Šenturk: “Navikavamo se, već smo se ujedinili“ na portalu *ePodravina* broji 94 *lajka* i 11 „osjećaja ljutnje“ te 111 komentara, od čega 13 žena i 98 muškaraca. Također je većina muških komentara u negativnom kontekstu, a primjeri su: „Sve ste im omogučili još samo prostitutke platite....a Hrvate potjerajte iz države van!!“, „Sad kad nikne raketa sa razglasom pa kad krene revanje od jutra do mraka... Neznaš dal nekoga na živo gule ili ima netko fakat gadni zatvor....“, „Boze moj pa kud to mi idemo..Blagoslovi moj narod..Boze moj , Bože moj..“, dok žene brane i podržavaju dolazak stranih radnika: „da se nasem narodu radi onda bi se pobunili na svaku nepravdu a ovako lakse zivet od socijalke i samo kukat kad neko drugi dode radit ono sto smo mogli sami“.

Članak pod nazivom „Na gradnji pruge Križevci Koprivnica na terenu je 110 radnika iz Turske i 30 inženjera, izmještaju se instalacije, uskoro kreću na gradnju mosta“ na portalu *ePodravina* broji 45 *lajkova* i pet „smajlića super“ te 24 komentara od čega su dvije komentatorice i ostalo su komentatori, a komentari su svi neutralni i nisu vezani za članak ni stereotipe.

Članak pod nazivom: „Radovi na izgradnji drugog kolosijeka počinju početkom veljače“ na portalu *ePodravina* broji 24 *lajka* i 24 komentara. Svi komentari su napisani od strane muškaraca. Jedan komentar je negativan: „Užas , ne znam ko je to dozvolio , ali treba ga objesiti za onu stvar nasred trga Bana Jelačića, pored toliko nezaposlenih u Hrvatskoj i djece koja nam odlaze u bijeli (crni) svijet zarađivati kruh , naša država daje posao Turskoj firmi , zato jer je najjeftinija, najjeftinije ne znači i najkvalitetnije , to vidimo ovih dana , kako je napravljena obnova, javna nabava i onda uzmemo najjeftiniju ponudu, ☹ A i Križevci će nakon 5 godina stvarno imati koristi od tog kontejnerskog naselja koje će biti neupotrebljivo i devastirano ☹ i oni se još hvale s tim ☹“, dok ostali komentari nemaju veze s tekstom.

Članak pod nazivom „Mario Rajn s turskom tvrtkom potpisao ugovor o zakupu zemljišta u zoni Gornji Čret, gradit će malo selo za svoje radnike“ na portalu *ePodravina* broji četiri *lajka* i jedan komentar od strane komentatora i glasi: „Bit će to pravi Boom Town kao i na Divljem Zapadu!Texas stiže u Križevce!“.

Članak pod nazivom „Križevci u zakup dali zemljište u Gornjem Čretu, Turci grade pravo malo selo za svoje radnike koji će obnavljati prugu do Mađarske“ na portalu *ePodravina* broji 11 *lajkova* i dva komentara od strane komentatora. Komentari nemaju veze sa tekstom u članku ni stereotipima.

Članak pod nazivom „Turci su stigli, mehanizacija je u pogonu, radovi na izgradnji mosta na Dravi već su počeli“ na portalu *ePodravina* broji 124 *lajka,* pet *dijeljenja* i 72 komentara. Većina komentatora su muškarci, a primjeri komentara vezanih za stereotipe su: „Zaposlite radno sposobne rome u kc ...ili ih skinite iz socijale i ne trebaju nam turci...“, „Naše firme rade vani a turčin provodi okupaciju Hrvatske,čudno kak se kinezi nisu žalili na ovaj projekt ili tu morti nije bilo prava žalbe“, „PICOKI, Idu turciii ponudite im piščoka morti se sete povesti“.

Uz stereotipe o Turcima, u komentarima na ovaj članak vidimo i stereotipe i prema drugim narodima, odnosno nacionalnim manjinama.

7.2.1. Rezultati istraživanja

Iz navedenih objava, odnosno komentara vidljivo je da su ljudi, prije nego su Turci stigli u Križevce ili netom nakon što su stigli, većinom nezadovoljni izborom turske tvrtke za rad u Republici Hrvatskoj. Većina komentara je negativnog karaktera i uspoređuju ih sa teroristima, silovateljima, ilegalnim migrantima, sa „turskim osvajačima Osmanlijama“, spominju džamije i vjerske obrede, ispoljavaju ljutnju jer hrvatski građani odlaze van države za boljim radnim uvjetima, a Turci dobivaju posao i sl. Isto tako, vidljivo je i da takve „loše“, negativne komentare pišu većinom muškarci, dok su žene ipak blaže i one izražavaju dobrodošlicu novim „sugrađanima“.

7.3. Anketni upitnik

Ispitanici su sudjelovali u istraživanju putem web upitnika koji je bio objavljen na Internetu, točnije na društvenoj mreži *Facebook* u grupi „Ona bez cenzure“ od 23. srpnja do 20. kolovoza 2022. godine, ali i na aplikacijama poput *Vibera* i *WhatsAppa*. U ispitivanju su bili zastupljeni ispitanici oba spola, kao i ispitanici različite dobi i stupnja obrazovanja, a ispitivanje se temelji na slučajnom uzorku. Anketni upitnik sastojao se od 16 pitanja od kojih je 4 općih pitanja vezanih uz prikupljanje osnovnih statističkih podataka vezanih za ispitanike, a ostalih 12 pitanja vezano je uz temu rada. Istraživanje je provedeno na 102 ispitanika. Cilj empirijskog istraživanja je istražiti i analizirati kako je povijest i njeno prikazivanje u školama, medijima i javnom prostoru općenito utjecala na stereotipne predodžbe o Turcima u javnosti i kako je lokalno stanovništvo prihvatilo, zbog uvriježenih predodžbi, turske radnike. Uz navedeno, cilj je i utvrditi kako utječu sve popularnije turske sapunice na gledatelja i mijenja li se slika o njima kroz praćenje „njihove sadašnjosti“ gledanjem serija.

Temeljem postavljenih ciljeva, postavljene su slijedeće hipoteze:

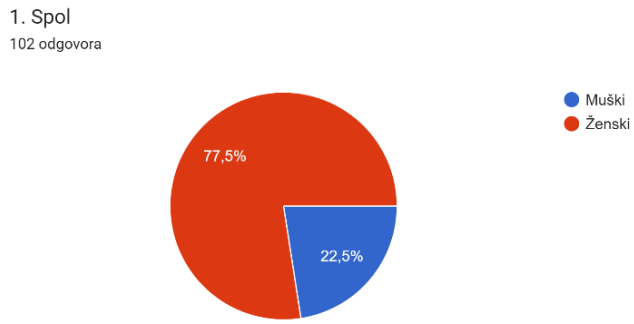
- H1: Povijest, odnosno nastava povijesti u školi i drugi načini prisutnosti povijesti u javnom prostoru, utjecala je na stereotipne predodžbe koje postoje u javnosti.
- H2: Kroz prikazivanje i gledanje turskih serija javnost postaje blagonaklona prema, dosad omraženom, narodu Turske.
- H3: Ispitanici nisu zadovoljni što u njihovoj okolici stanuje više stotina turskih radnika.
- H4: Prikazom medija o ilegalnim migrantima, mahom muslimana, turski radnici nisu dobrodošli u Republici Hrvatskoj.

7.3.1. Rezultati istraživanja i rasprava

U ovome dijelu razrađeni su svi odgovori na anketna pitanja te su grafički prikazani zbog lakše interpretacije istraživanja.

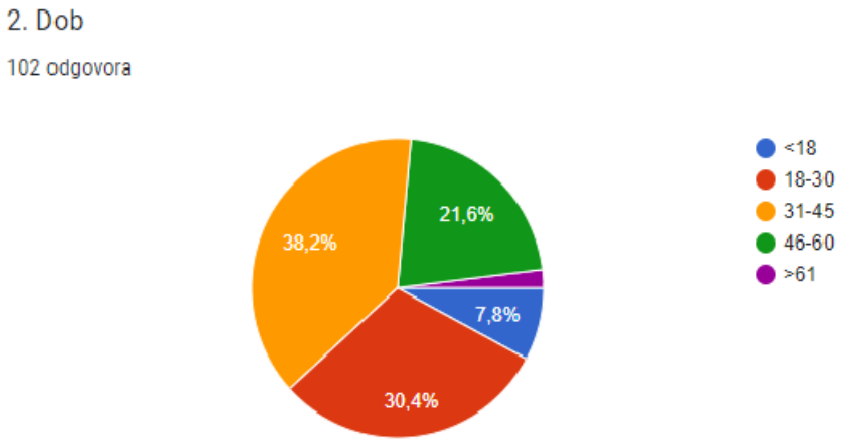
Grafički prikaz 1 prikazuje udio ženskih i muških ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju. Od ukupno 102 ispitanika, najviše je sudjelovalo ženskih ispitanica i to 77,50%, odnosno 79 žena, dok je muških ispitanika sudjelovalo 22,50%, odnosno 23 muškarca. Nesrazmjer žena i muškaraca je velik iz razloga što je istraživanje, odnosno anketa, bilo objavljeno na Facebook stranici „Ona bez cenzure“ u kojoj su većinom pripadnice ženskog spola.

Grafički prikaz 1 S*polna struktura*

Na grafičkom prikazu 2 prikazan je način na koji su zastupljene pojedine dobne skupine ispitanika. Najviše je zastupljena dobna skupina između 31-45 godina, odnosno njih 39 što čini 38,20%. Zatim slijedi dobna skupina od 18-30 godina, njih 31, odnosno 30,40%. Skupina od 46-60 godina ima 22 ispitanika, što čini 21,60%. Dobnoj skupini manjoj od 18 godina pripada osam ispitanika, što je 7,80%. Najmanje ispitanika je u dobnoj skupini iznad 60 godina što čini dva ispitanika i 2,00%.

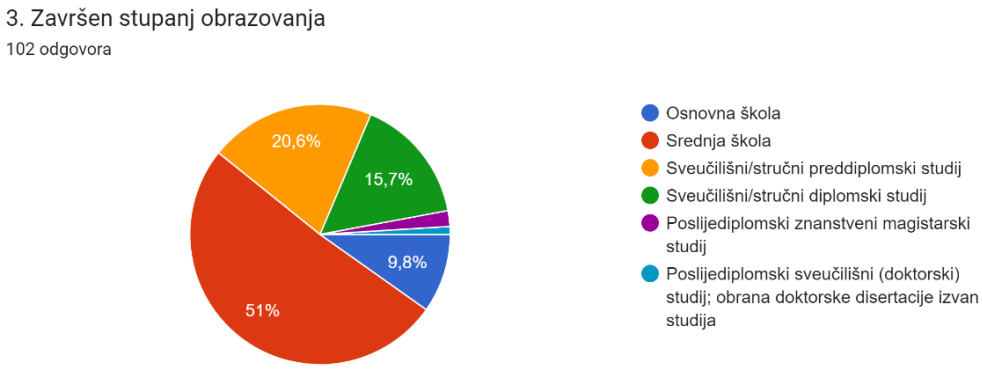
Grafički prikaz 2 Dobna struktura

Na slijedećem grafičkom prikazu prikazan je stupanj obrazovanja ispitanika iz čega proizlazi da je više od polovice ispitanika završilo srednju školu, odnosno njih 52, a što čini 51%. Višu stručnu spremu, odnosno preddiplomski studij završila je 21 ispitana osoba, odnosno 20,6%, visoku stručnu spremu (diplomski studij) završilo je

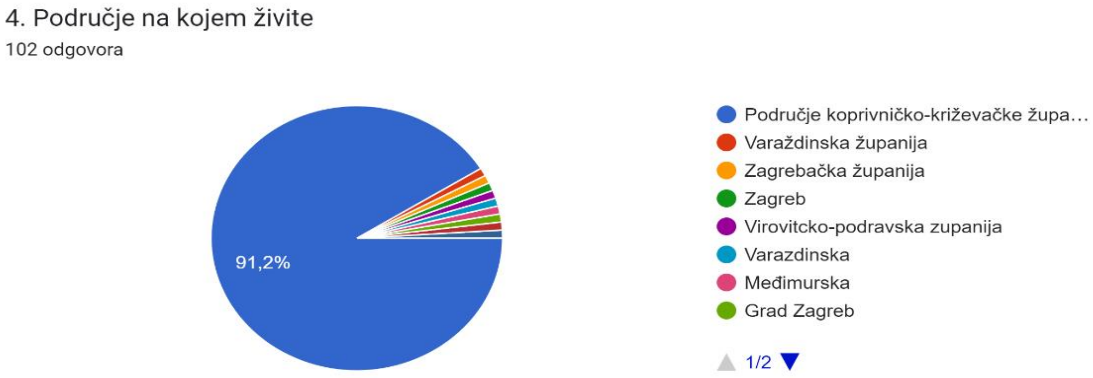
njih 16, odnosno 15,7%. Ispitanici koji su se izjasnili da su završili samo osnovnu školu čine 9,8%, a što je 10 ispitanika, te ispitanici koji su završili magisterij čine 2%, odnosno dva ispitanika. Završen doktorat ima samo jedan ispitanik, što iznosi 1%.

Grafički prikaz 3 Stupanj obrazovanja

Grafički prikaz 4 prikazuje područje na kojem ispitanici žive. S obzirom da se ispitivanje usredotočilo na Koprivničko-križevačku županiju iz razloga što trenutno radnici iz Turske borave na području Križevaca i stanovnici ih svakodnevno susreću, jedini ponuđeni odgovor je bio Koprivničko-križevačka županija, no ostavljena je mogućnost upisivanja nekog drugog područja. Najviše ispitanika je i bilo iz Koprivničko-križevačke županije, njih 93, što čini 91,2%. Ostala područja koja su ispitanici naveli su: četiri ispitanika iz Varaždinske županije (4%), dva ispitanika iz Grada Zagreba (2%) i po jedan iz Zagrebačke, Međimurske i Virovitičko-podravske županije.

Grafički prikaz 4 Područje stanovanja

Grafički prikaz 5 prikazuje odgovore na pitanje koliko ispitanici znaju o hrvatsko-turskim odnosima kroz povijest. Najviše ispitanika, njih 77, a što čini 75,50%, izjasnilo se da znaju malo. Da znaju puno o hrvatsko-turskim odnosima izjasnilo se 14 ispitanika, odnosno 13,70%. Približno rezultatu da znaju puno, 10 ispitanika izjasnilo se da ne znaju ništa, a što je 9,80%. Da ih uopće ne zanima povijest izjasnio se jedan ispitanik (1%).

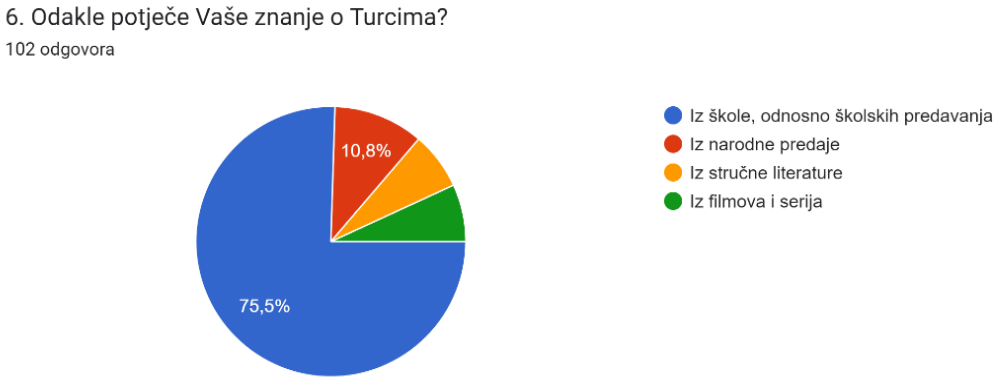
Grafički prikaz 5 Znanje o hrvatsko-turskim odnosima

Slijedeći grafički prikaz prikazuje podrijetlo znanja o Turcima općenito pa se tako najviše ispitanika, njih 77, a što čini 75,50%, izjasnilo da o Turcima najviše znaju iz škole, odnosno školskih predavanja. Poslije školskih predavanja, slijedi znanje iz

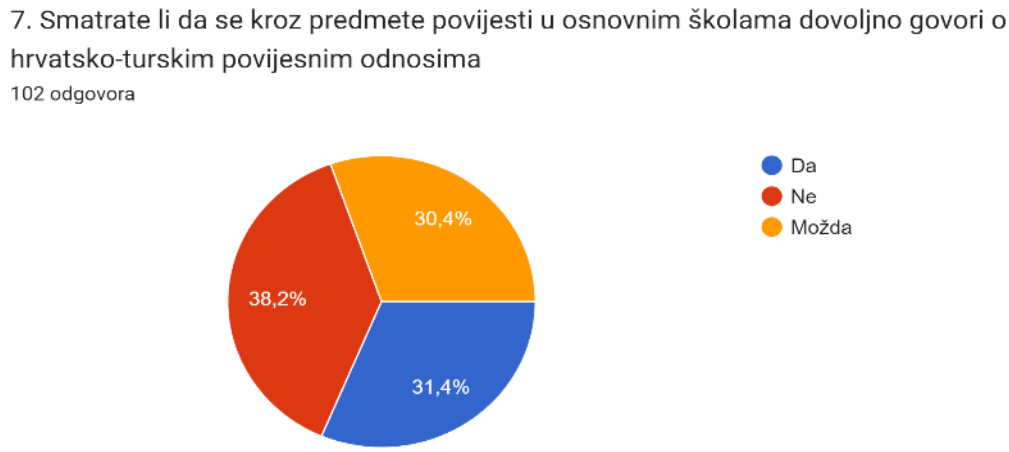
narodne predaje, što čini 10,80%, a što je 11 ispitanika. Znanje iz stručne literature i iz filmova i serija ima po šest ispitanika, što za svaku skupinu čini 6,90%.

Grafički prikaz 6 Podrijetlo znanja o Turcima općenito

Na pitanje smatraju li ispitanici da se kroz predmete povijesti u osnovnim školama dovoljno govori o hrvatsko-turskim povijesnim odnosima, mogući odgovori bili su „Da“, „Ne“ ili „Možda“. Od 102 ispitanika, svi odgovori imaju približno ispitanika, odnosno njih 39 je odgovorilo „Ne“, a što čini čak 38,2%. Da se dovoljno u školama govori o povijesti hrvatsko-turskih odnosa smatra 32 ispitanika (31,40%), a da ne zna, odnosno da se možda dovoljno govori, odgovorio je 31 ispitanik (30,40%).

Grafički prikaz 7 Predmeti povijesti u školama

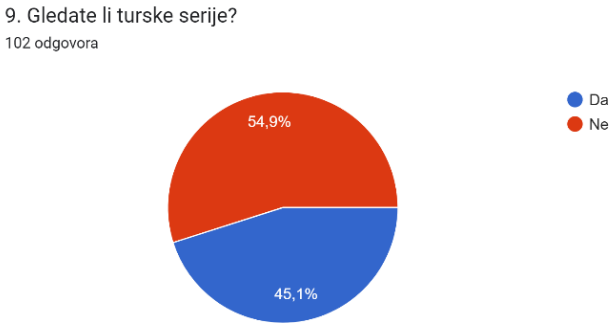
Grafički prikaz 8 prikazuje odgovore na pitanje kakvu su ispitanici sliku stekli o Turcima učeći kroz školsko obrazovanje. Kako smo i u prethodnim poglavljima i kroz tuđa istraživanja mogli vidjeti, i tu je najviše ispitanika steklo sliku Turaka kao razbijača i osvajača, njih 82, a što čini visokih 80,40%. Da su prijateljski narod smatra 10 ispitanika, odnosno 9,80%. Približno rezultatu da su prijateljski narod, 8 ispitanika smatra da su miran narod, a što je 7,80%. S obzirom da je pitanje bilo postavljeno s mogućnošću dopisivanja, jedan ispitanik (1%), nadodao je da smatraju da su Turci osebujan narod, poseban i jedan ispitanik (1%) da Turci štuju svoj narod i tradiciju.

Grafički prikaz 8 Stečena slika o Turcima kroz školsko obrazovanje

Na pitanje gledaju li ispitanici turske sapunice, mogući odgovori su bili „Da“, ili „Ne“. Od 102 ispitanika njih 56 je odgovorilo da ne gledaju (54,90%), a da gledaju izjasnilo se 46 ispitanika (45,10%).

Grafički prikaz 9 Praćenje turskih sapunica

Grafički prikaz 10 prikazuje promjenu slike o Turcima nakon gledanja serija, ukoliko ih se gleda. Pitanje je bilo postavljeno na način da nije bilo obvezno odgovarati s obzirom da oni koji ne gledaju, ne mogu niti odgovoriti točno na pitanje, a odgovorilo je 84 ispitanika, od čega više od 65,50% ispitanika nije promijenilo mišljenje (55 ispitanih osoba). Na bolje je mišljenje promijenilo 24 ispitanika (28,60%), a na gore samo 5 ispitanika, odnosno 6%. Rezultati ovog istraživanja, odnosno pitanja, nisu relevantni jer je na postavljeno pitanje odgovorilo gotovo duplo više, odnosno 38 ispitanika više nego što ih je na prethodno pitanje odgovorilo „da gledaju turske serije“. Ispitanici najvjerojatnije nisu uočili da pitanje nije obvezno za odgovoriti, već se odnosi samo na ispitanike koji gledaju serije.

Grafički prikaz 10 Promjena slike o Turcima

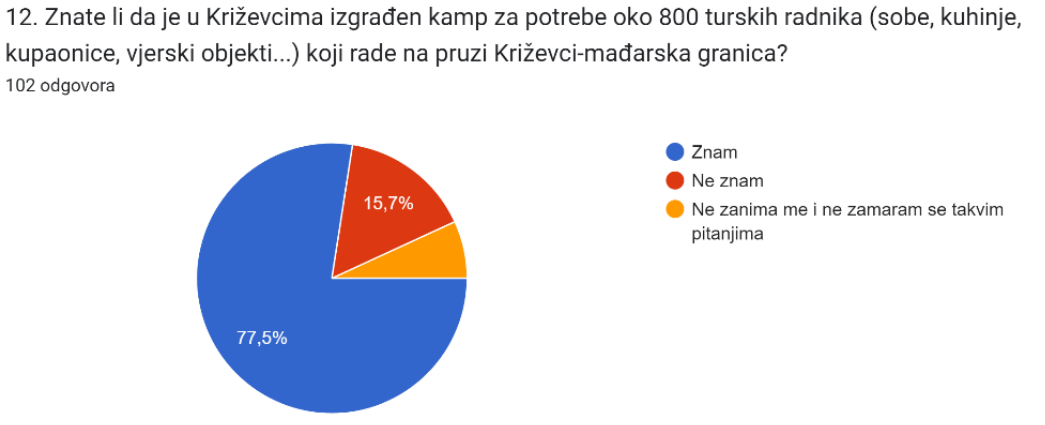
Na slijedećem grafičkom prikazu prikazano je znanje o podrijetlu radnika koji grade željezničku prugu od Križevaca do mađarske granice. Čak 77,50% ispitanika izjasnilo se da zna odakle dolaze radnici (79 ispitanih), 15 ispitanika (14,7%) ne zna, a osam ispitanika (7,80%) se ne želi zamarati takvim pitanjima.

Grafički prikaz 11 Podrijetlo radnika koji grade željezničku prugu u Republici Hrvatskoj

Na grafičkom prikazu 12 prikazan je rezultat znanja o izgrađenosti kampa za radnike koji rade na izgradnji željezničke pruge od Križevaca do mađarske granice. Čak 77,50% ispitanika izjasnilo se da zna da se izradio kamp za 800 radnika (79 ispitanih), 16 ispitanika (15,7%) ne zna, a sedam ispitanika (6,90%) se ne želi zamarati takvim pitanjima.

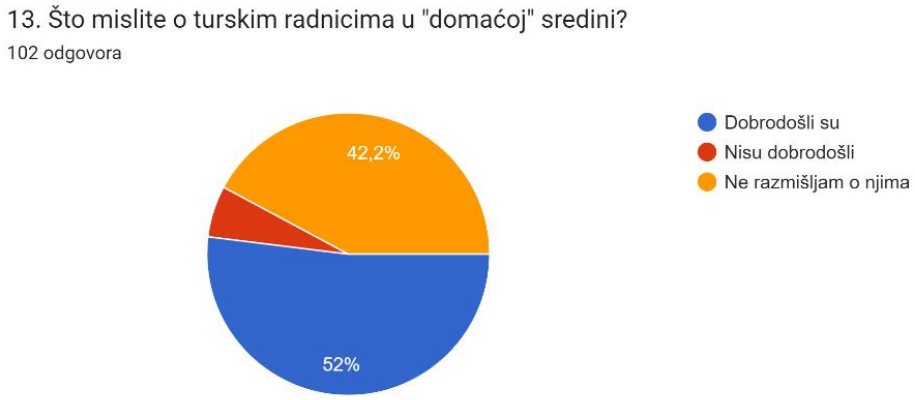
Grafički prikaz 12 Kamp za potrebe radnika na pruzi

Grafički prikaz 13 prikazuje mišljenje o turskim radnicima u „domaćoj“ sredini. Da su dobrodošli izjasnilo se više od pola ispitanika, točnije 53, a što iznosi

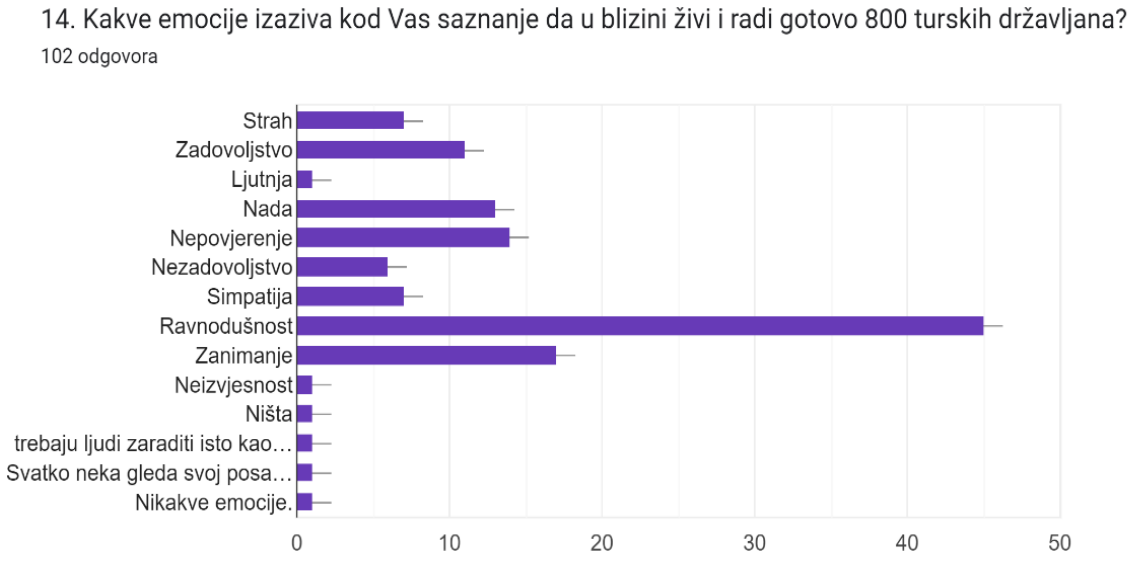
52%. Da ne razmišlja o njima izjasnilo se 43 ispitanika, a što je 42,20%, dok je šest ispitanika (5,90%) izjavilo da nisu dobrodošli.

Grafički prikaz 13 Mišljenje o turskim radnicima u „domaćoj" sredini

Slijedeći grafički prikaz prikazuje emocije koje izaziva saznanje da u blizini samih ispitanika boravi i radi gotovo 800 turskih državljana. Pitanje je bilo višestrukog izbora s mogućnošću dopisivanja vlastitih emocija pa se tako najveći broj ispitanika, njih 45 (44,10%), izjasnilo da sama spoznaja da u blizini stanuje gotovo 800 turskih državljana izaziva, ni manje ni više – ravnodušnost. Iduća emocija koju je odabralo 17 ispitanika (16,70%) je zanimanje. Nepovjerenje je odabralo 14 ispitanih (13,70%), a 13 (12,70%) ispitanika je odabralo nadu. Za zadovoljstvo se odlučilo 11 ispitanika (10,80%), a strah sedam (6,90%). Ljutnja, kao ponuđeni odgovor, odabrao je samo jedan ispitanik (1%). Od dopisanih odgovora, po jedan ispitanik dopisao je „neizvjesnost“, „ništa“, „trebaju ljudi zaraditi isto kao što naši idu u inozemstvo“, „svatko neka gleda svoj posao i ne miješa se u druge“, „nikakve emocije“.

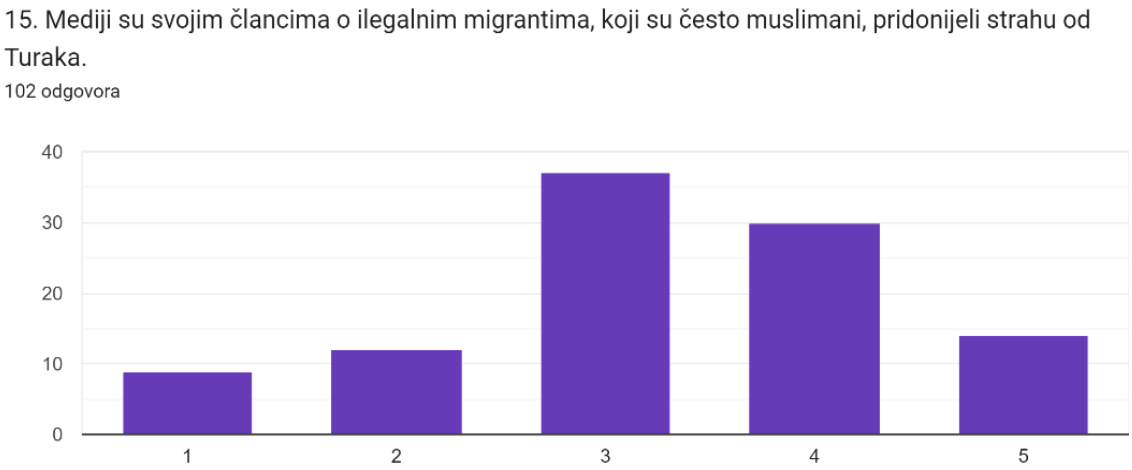
Grafički prikaz 14 Emocije koje izaziva saznanje da u blizini boravi gotovo 800 turskih državljana

Na slijedeća dva grafikona prikazuju se tvrdnje u rasponu od 1 do 5 gdje 1 znači da se u potpunosti ne slažem, 2 ne slažem se, 3 niti se slažem niti se ne slažem, 4 slažem se i 5 u potpunosti se slažem.

Na grafičkom prikazu 15 ponuđena je tvrdnja da su mediji svojim člancima o ilegalnim migrantima, koji su često muslimani, pridonijeli strahu od Turaka gdje se najviše ispitanika odlučilo za ocjenu 3 (37 ispitanika = 36,30%). Nakon toga, 30 ispitanika se odlučilo za ocjenu 4, što čini 29,40%, a za ocjenu 5, odlučilo se 14 ispitanika, odnosno 13,70%. Za ocjenu 2 odlučilo se 12 ispitanika (11,80%), a za ocjenu 1 svega 9 ispitanika (8,8%).

Grafički prikaz 15 Mediji su pridonijeli strahu od Turaka

Na grafičkom prikazu 16 prikazana su mišljenja o tvrdnji da se je dolaskom Turaka na područje koprivničko-križevačke županije povećala stopa kriminaliteta. Iz prikaza se vidi kako je 38,20%, odnosno 39 ispitanika, ocijenilo tvrdnju sa 1 i da se u potpunosti ne slaže niti s tvrdnjom. Sa 2 ju je ocijenilo 31 ispitanik, što čini 30,40%, a sa ocjenom 3 – 27 ispitanika, odnosno 26,5%. Najmanje ispitanika odlučilo se za ocjenu 4 (3 ispitanika ili 2,90%) i za ocjenu 5 (2 ispitanika ili 2%).

Grafički prikaz 16 Povećanje stope kriminaliteta

Temeljni pojam proučavanja u ovom radu su nacionalni stereotipi nad Turcima u hrvatskoj javnosti na primjeru odnosa lokalne zajednice prema turskim radnicima tijekom 2021.-2022. godine. U istraživanju možemo vidjeti da su većina ispitanika žene u dobi od 18 do 30 godina, sa završenom srednjom školom i stanovanjem na području Koprivničko-križevačke županije, dok je muškaraca drastično manje. Većina ispitanika, 75%, o hrvatsko-turskim odnosima zna malo, a ono što eventualno zna, a to je da su Turci „razbijači i osvajači", naučili su u školi kroz školska predavanja te smatraju da se u osnovnim školama nedovoljno govori o povijesnim odnosima između Hrvatske i Turske. Ispitanici su se izjasnili da većina ne gleda turske sapunice, a oni koji i gledaju, nisu na temelju sapunica promijenili mišljenje o Turcima. Više od 77% ispitanika zna tko gradi željezničku prugu od Križevaca do državne granice i da je u Križevcima izgrađen kamp za turske radnike. Više od polovice ispitanika izjasnilo se da su Turci dobrodošli u „domaću sredinu", no iako su dobrodošli, dosta ispitanika prema njima osjeća nepovjerenje, a većina osjeća ravnodušnost. Tvrdnju „*Mediji su svojim člancima o ilegalnim migrantima, koji su često muslimani, pridonijeli strahu od Turaka.*" većina je ispitanika u rangu od jedan do pet ocijenila ocjenom tri, odnosno niti se slažu niti se ne slažu s tvrdnjom, dok je tvrdnju „*Dolaskom Turaka na područje koprivničko-križevačke županije smatram da se povećao kriminalitet na spomenutom području.*" većina ispitanika ocijenila ocjenom jedan što znači da se ne slažu sa tvrdnjom.

8. Zaključak

Na kraju ovoga rada dolazi se do zaključka da je od zadanih hipoteza:

- H1: Povijest, odnosno nastava povijesti u školi i drugi načini prisutnosti povijesti u javnom prostoru, utjecala je na stereotipne predodžbe koje postoje u javnosti. → **PRIHVAĆENA HIPOTEZA**
- H2: Kroz prikazivanje i gledanje turskih serija javnost postaje blagonaklona prema, dosad omraženom, narodu Turske. → **ODBAČENA HIPOTEZA**
- H3: Ispitanici nisu zadovoljni što u njihovoj okolici stanuje više stotina turskih radnika. → **ODBAČENA HIPOTEZA**
- H4: Prikazom medija o ilegalnim migrantima, mahom muslimana, turski radnici nisu dobrodošli u Republici Hrvatskoj. → **NI PRIHVAĆENA NI ODBAČENA HIPOTEZA**

Od odabranih hipoteza koje smo postavili, prva predstavlja potvrdu hipoteze, drugu i treću smo odbacili, dok četvrta nije ni potvrđena ni odbačena. U prvoj se hipotezi uspostavilo da je nastava povijesti u školi, kao i drugi načini povijesti u javnom prostoru utjecala na stereotipne predodžbe koje postoje u javnosti. Hipoteza broj dva je odbačena jer se većina ispitanika izjasnila da ipak nije promijenila mišljenje o Turcima kroz gledanje sapunica. Isto tako, hipoteza tri je odbačena jer su se ispitanici izjasnili da su Turci dobrodošli u njihovu okolicu, da prema njima sve manje osjećaju strah i nezadovoljstvo, a sve više simpatiju, nadu i zanimanje. Hipoteza četiri nije ni potvrđena ni odbačena jer se ispitanici niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom da turski radnici nisu dobrodošli u RH zbog prikaza medija o ilegalnim migrantima, mahom muslimana.

Iako su građani Križevaca i okolice negodovali oko dolaska turskih radnika koji će im tri godine biti sugrađani, protekom vremena, gotovo dvije godine, „duhovi su se smirili“. Anketni upitnik pokazuje da većina ispitanika Turke i dalje doživljava kao „razbijače i osvajače“ jer od svoje mladosti (škole) jedino na takav način uče o Turcima i Osmanlijama, ali ipak sada nema ništa protiv toga što su došli raditi na pruzi.

Isto tako, kroz istraživanje u novijim udžbenicima iz povijesti vidljivo je kako su „moderni“, današnji autori ipak odbacili stari narativ i odmaknuli se od upornog

prikazivanja stereotipnih radnji i izjava te ilustracija vezanih za Osmanlije. Kroz oživljenu povijest, a i kroz kulturu, možemo vidjeti da se Hrvati rado „prisjećaju“ osmanskih vremena te ih koriste u turističke i promotivne svrhe kako bi privukli gledatelje i prikazali kako su „slavni vojskovođe pobjeđivali osmanske ratnike“.

Kroz rezultate istraživanja možemo zaključiti kako postoji nada da moderna Republika Hrvatska i moderna Republika Turska postanu istinski prijateljske zemlje, bez razvijanja slika i predrasuda o „onim drugima“.

U Koprivnici, 26. rujna 2022.

Sveučilište Sjever

SVEUČILIŠTE SJEVER

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, KLARA ŠKARA *(ime i prezime)* pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog *(obrisati nepotrebno)* rada pod naslovom NACIONALNI STEREOTIPI U HRVATSKOJ JAVNOSTI - NA PRIMJERU ODNOSA LOKALNE ZAJEDNICE PREMA TURSKIM RADNICIMA U KRIŽEVCIMA 2021. - 2022. G. *(upisati naslov)* te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnost i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, KLARA ŠKARA *(ime i prezime)* neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog *(obrisati nepotrebno)* rada pod naslovom NACIONALNI STEREOTIPI U HRVATSKOJ JAVNOSTI - NA PRIMJERU ODNOSA LOKALNE ZAJEDNICE PREMA TURSKIM RADNICIMA U KRIŽEVCIMA 2021. - 2022. G. *(upisati naslov)* čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

(vlastoručni potpis)

9. Literatura

Knjige

Adamček, J. (1980) *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber

Birin, A. i ostali (2022) *Povijest 7, udžbenik iz povijesti za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb, Alfa d.d.

Brdal, Ž., Madunić Kaniški, M. Rajković, T. (2020) *Klio 6 udžbenik iz povijesti u šestom razredu osnovne škole*, Zagreb, Školska knjiga

Hobsbawm, E. i Ranger, T. (2012) *The Invention of Tradition*. Ponovno izdanje, Cambridge, Cambridge University Press

Kukuljević Sakcinski, I. (1839) *Juran i Sofia ili Turci kod Siska*. URL: https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=i&id=18597 (pristupljeno 09.09.2022.)

Leerssen, J. *Imagologija: povijest i metoda*. U: Dukić, D. et al. (2009) *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju.* Zagreb: Srednja Europa, str. 169-187

Matuz, J. (1992) *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga

Moačanin, N. (2001) *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Mažuran, I. (1998) *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Zagreb: Golden marketing

Pageaux, D. H. *Od kulturnog imaginarija do imaginarnog*. U: Dukić, D. et al. (2009) *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju.* Zagreb: Srednja Europa, str. 125-151

Pavličević, D. *Kratka politička i kulturna povijest Hrvatske*. Hrvatski informativni centar. URL: http://www.hic.hr/books/pavlicev/index.htm (pristupljeno 04.07.2022.)

Staszak, J. F. (2008) *Other/Otherness*. International Encyclopedia of Human Geography

Znanstveni radovi

Agičić, D. (1998) *Slika naroda jugoistočne Europe u hrvatskim udžbenicima povijesti za osnovnu školu.* Vol. 31, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta. URL: https://hrcak.srce.hr/file/76399 (pristupljeno 13.07.2022.)

Bede, A. (2011) *Problemsko-stvaralački pristup djelu Smrt Smail-age Čengića Ivana Mažuranića*. U: Milorad Nikčević (ur.)Ivan Mažuranić (1814-1819) i Crna Gora. URL: https://www.bib.irb.hr/646916 (pristupljeno 09.09.2022.)

Fuček, M. (2008) *Osmansko „drugo" u formiranju europskog identiteta,* Pro tempore, Vol. No. 5. URL: https://hrcak.srce.hr/file/82758 (pristupljeno 10.07.2022.)

Grgin, B. (2002) *The Ottoman influences on Croatia in the second half of the fifteenth century*. Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. URL: https://hrcak.srce.hr/file/44925 (pristupljeno 11.09.2022.)

Raukar, T. (1990) *Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća*. Senjski zbornik, Vol. 17, No.1. URL: https://hrcak.srce.hr/file/110340 (pristupljeno 08.07.2022.)

Stobbe, H.-G. (1996) *Predrasude - stereotipi - slike o neprijatelju Vorurteile - Stereotype – Feindbilder.* Crkva u svijetu : Crkva u svijetu, Vol. 31 No. 4. URL: https://hrcak.srce.hr/clanak/79859 (pristupljeno 10.07.2022.)

Šegavić Čulig, I. (2005) *Oživljena povijest (living history) kao metoda interpretacije baštine*. URL: https://hrcak.srce.hr/file/206005 (pristupljeno 08.09.2022.)

Šutalo, G. (2009) *Vijenac 406 (Međunarodni znanstveni skup – imagologija danas: dosezi, izazovi, perspektive).* URL: https://www.matica.hr/vijenac/406/kako-vidimo-druge-3023/ (pristupljeno 10.07.2022.)

Valentić, M. (1990) *Turski ratovi i hrvatska dijaspora etc*. Senj, zbirka 17. URL: https://hrcak.srce.hr/file/110376 (pristupljeno 08.07.2022.)

Vasić, M. (1962) *Etnička kretanja u bosanskoj krajini u XVI vijeku*. Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine. URL: https://www.zapadnisrbi.com/images/PDF/Etnickakretanjau16vijeku.pdf (pristupljeno 08.07.2022.)

Internetski izvori

1. *Upućeni radnici.* URL: https://europa.eu/youreurope/citizens/work/work-abroad/posted-workers/index_hr.htm (pristupljeno 11.09.2022.)
2. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. URL: https://www.zzjz-zz.hr/stereotipi-predrasude-diskriminacija/ (pristupljeno 10.07.2022.)
3. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2021. URL: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16300 (pristupljeno 09.09.2022.)
4. *Institut za budućnost edukacije*. URL: https://observatory.tec.mx/edu-news/what-is-otherness (pristupljeno 10.07.2022.)
5. *Početak posljednje osmanske opsade Beča* URL: https://povijest.hr/nadanasnjidan/pocetak-posljednje-osmanske-opsade-beca-1683/ (pristupljeno 11.09.2022.)
6. Abadžić Navaey, A. (2008) *Predodžbe o Turcima u hrvatskoj nastavi povijesti* URL: https://www.htdr.hr/predodzbe-o-turcima-u-hrvatskoj-kulturi/#_ftn1 (pristupljeno 16.08.2022.)
7. *Living History Academy.* URL: https://www.livinghistoryacademy.com/definitions/ (pristupljeno 09.09.2022.)
8. *Grad Đurđevac*. URL: https://djurdjevac.hr/o-durdevcu/povijest/ (pristupljeno 07.09.2022.)
9. *Muzej Đurđevac.* URL: https://muzej-djurdjevac.hr/utvrda-stari-grad/legenda-o-picokima/ (pristupljeno 12.07.2022.)
10. *Grad Sinj*. URL: https://www.sinj.hr/grad-sinj/ (pristupljeno 07.09.2022.)
11. *Visit Sinj – stranica turističke zajednice grada Sinja.* URL: https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/dogadjanja-kroz-godinu/sinjska-alka (pristupljeno 12.07.2022.)

12. *Sinjska Alka – alkarski konj*. URL*:* https://www.alka.hr/sinjska-alka/alkarski-konj-s49 (pristupljeno 06.09.2022.)
13. *Sinjska alka – muzej*. URL: https://www.alka.hr/muzej/muzej-info-s55 (pristupljeno 06.09.2022.)
14. *Slobodna Dalmacija*. URL: https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/obala/uprizorena-marinska-bitka-1657-1207387 (pristupljeno 12.07.2022.)
15. *Braniteljski.hr*. URL: https://braniteljski.hr/odrzana-manifestacija-ozivljene-povijesti-bitka-za-canjevo/ (pristupljeno 12.07.2022.)
16. *Tvrđava klis.* URL: https://www.tvrdavaklis.com/povijest-tvrdave/ (pristupljeno 07.09.2022.)
17. *Klički uskoci*. URL: http://www.kliskiuskoci.hr/uskocki_boj_za_klis_2019.html (pristupljeno 13.07.2022.)
18. *Pakoštane.eu.* URL: https://www.pakostane.eu/hr/okolica-pakostane/vrana (pristupljeno 07.09.2022.)
19. *Han Jusuf paše Maškovića.* URL: https://www.maskovicahan.hr/hr/o-nama/povijest (pristupljeno 07.09.2022.)
20. *Vitezovi vranski*. URL: https://www.vitezovivranski.hr/hr/dani-vitezova-vranskih (pristupljeno 13.07.2022.)
21. *Sjeverni Velebit*. URL: https://np-sjeverni-velebit.hr/www/hr/posjeti/okolica/senj (pristupljeno 07.09.2022.)
22. *Novi list*. URL: https://www.novilist.hr/regija/uskocki-dani-najatraktivnija-bitka-za-senj-s-turcima/ (pristupljeno 07.09.2022.)
23. *Lektire.hr – Čuvaj se senjske ruke.* URL: https://www.lektire.hr/cuvaj-se-senjske-ruke/ (pristupljeno 08.09.2022.)
24. *Ivan Mažuranić - biografija*. URL https://www.biografija.org/knjizevnost/ivan-mazuranic/ (pristupljeno 09.09.2022.)
25. *Lektire – Ivan Mažuranić.* URL: https://lektire.skole.hr/autor/ivan-mazuranic/ (pristupljeno 09.09.2022.)
26. *Lektire.hr – Smrt Smail-age Čengića*. URL: https://www.lektire.hr/smrt-smail-age-cengica/ (pristupljeno 09.09.2022.)
27. *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu*. URL: https://www.nsk.hr/ko-svoj-moze-biti-tudj-nek-ne-bude-u-spomen-na-ivana-kukuljevica-sakcinskoga/ (pristupljeno 09.09.2022.)
28. *Hrvatsko narodno kazalište – Nikola Šubić Zrinjski.* URL: https://www.hnk.hr/hr/opera/predstave/nikola-%C5%A1ubi%C4%87-zrinjski/ (pristupljeno 09.09.2022.)
29. *Opća uredba o zaštiti podataka*. URL: https://gov.hr/hr/sto-je-opca-uredba-o-zastiti-podataka-eng-general-data-protection-regulation-gdpr/1868 (pristupljeno 11.09.2022.)

Popis tablica

Tablica 1.1 Prikaz turskih radnika na privremenom radu unazad 5 godina u Koprivničko-križevačkoj županiji 2

Tablica 7.1 Broj članaka povezanih s ključnim riječima 37

Popis slika

Slika 3.1. Osmansko Carstvo u razdoblju 1481. - 1683.g. ..... 13~~14~~
Slika 5.1 Utvrda Stari grad Đurđevac 23
Slika 5.2 Prikaz borbe Picoka i Osmanlija 24
Slika 5.3 Prikaz sinjske Alke 26
Slika 5.4 Prikaz povijesne bitke Marinaca i Osmanlija 27
Slika 5.5 Prikaz bitke za Čanjevo 28
Slika 5.6 Prikaz uskočke bitke za Klis 29
Slika 5.7 Han Jusufpaše Maškovića 31
Slika 5.8 Prikaz pomorske bitke vranskih vitezova s Turcima 31
Slika 6.1 Opera Nikola Šubić Zrinjski 36

Popis grafičkih prikaza

Grafički prikaz 1 Spolna struktura ..... 43~~24~~
Grafički prikaz 2 Dobna struktura ..... 43~~24~~
Grafički prikaz 3 Stupanj obrazovanja ..... 44~~25~~
Grafički prikaz 4 Područje stanovanja ..... 45~~26~~
Grafički prikaz 5 Znanje o hrvatsko-turskim odnosima ..... 45~~26~~
Grafički prikaz 6 Podrijetlo znanja o Turcima općenito ..... 46~~27~~
Grafički prikaz 7 Predmeti povijesti u školama ..... 46~~27~~
Grafički prikaz 8 Stečena slika o Turcima kroz školsko obrazovanje ..... 47~~28~~
Grafički prikaz 9 Praćenje turskih sapunica ..... 47~~28~~
Grafički prikaz 10 Promjena slike o Turcima ..... 48~~29~~
Grafički prikaz 11 Podrijetlo radnika koji grade željezničku prugu u Republici Hrvatskoj ..... 49~~29~~
Grafički prikaz 12 Kamp za potrebe radnika na pruzi ..... 49~~30~~
Grafički prikaz 13 Mišljenje o turskim radnicima u „domaćoj" sredini ..... 50~~30~~

Grafički prikaz 14 Emocije koje izaziva saznanje da u blizini boravi gotovo 800 turskih državljana 5131
Grafički prikaz 15 Mediji su pridonijeli strahu od Turaka 5232
Grafički prikaz 16 Povećanje stope kriminaliteta 5232